

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS

Rūta Janušaitytė

**AR KONFIDENCIALUMO PRINCIPO UŽTIKRINIMAS
NEPAŽEIDŽIA VAIKO TEISĖS ŽINOTI BIOLOGINIŲ TĖVŲ TAPATYBĘ?**

Magistro baigiamasis darbas

Teisės vientisųjų studijų programa, valstybinis kodas 60101S103

Vadovas (-ė) Renata Petrylaitė _____
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta Prof. Julija Kiršienė _____
(Fakulteto dekanas) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2012

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY.....	3
ĮVADAS.....	5
1. VAIKO SAMPRATA IR TEISINIS STATUSAS.....	8
2. VAIKO TEISĖ ŽINOTI SAVO KILMĘ.....	12
2.1. Teisės žinoti savo kilmę samprata.....	12
2.2. Vaiko teisės žinoti savo kilmę reglamentavimas Lietuvoje.....	17
2.3. Vaiko teisės žinoti savo kilmę pagal JT vaiko teisių konvencijoje ir EŽTK	19
3. KONFIDENCIALUMO PRINCIPAS.....	22
4. VAIKO TEISĖS ŽINOTI SAVO KILMĘ IR KONFIDENCIALUMO PRINCIPŲ KONFLIKTAS.....	25
4.1. Konfidencialumas dirbtinio apvaisinimo procese.....	26
4.2. Konfidencialumas įvaikinimo procese.....	29
5. EŽTT PRAKTIKA TAIKANT ASMENS TEISĘ ŽINOTI SAVO KILMĘ.....	33
IŠVADOS.....	40
ŠALTINIAI.....	42

SANTRAUKA

Darbe keliamą hipotezę, kad konfidencialumo principas pažeidžia vaiko teisę žinoti savo biologinių tėvų tapatybę. Tam, kad ši hipotezė būtų paneigta arba patvirtinta, pirmiausiai išsiaiškinamas vaiko teisinis statusas, teisės žinoti savo kilmę samprata, bei konfidencialumo principo samprata. Darbo tikslas pasiekiamas analizuojant teisininkų, mokslininkų darbus bei teismų praktiką. Lietuvoje ši problema nėra taip plačiai analizuojama kaip užsienio valstybėse, tačiau Lietuva, siekdama laikytis tarptautinių sutarčių, turi atsižvelgti į pasaulio šalių praktiką sprendžiant problemas, susijusias su vaiko teise žinoti savo kilmę.

Susidūrus konfidencialumo principui ir vaiko teisei žinoti savo biologinių tėvų tapatybę, teismas turi vadovautis proporcingumo principu ir nustatyti, kuri teisė turi viršenybę. Remiantis pasaulio akademinės bendruomenės moksliniais šaltiniais bei Europos žmogaus teisių teismo praktika, pastebima, kad teismo sprendimas priimamas vadovaujantis tam tikrais kriterijais. Pirmiausia, atsižvelgiama į prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą. Taip pat siekiama atrasti balansą tarp visų proceso šalių interesų. Vertinami biologinio tėvo, motinos, biologinės motinos vyro, įtėvių bei donoro interesai ir teisės. Įvertinama galima žala vaiko sveikatai, giminingumo rizika ir psichologinės žalos pavojus, jei vaikui nebus užtikrinta teisė žinoti savo kilmę. Teismai vertina asmens tikruosius motyvus, siekiant išsiaiškinti savo kilmę, atsižvelgiama ir į laiko aspektą, t.y. nuo kada ir kiek laiko asmuo siekia sužinoti savo kilmę. Galiausiai teismas atsižvelgia ir į kiekvienos valstybės taikomą teisę ir procesus, padedant asmeniui išsiaiškinti savo tapatingumą.

Reikia pastebėti, kad vaiko teisė žinoti savo kilmę nėra visiškai absoliuti. Tačiau analizuojant akademinis šaltinius, vertinant konfidencialumo principo ir vaiko teisės žinoti savo kilmę nesuderinamumą, tampa akivaizdu, kad daugeliu atvejų vaiko teisė žinoti savo biologinių tėvų tapatybę turi viršenybę prieš konfidencialumo principą. Tai patvirtina Europos žmogaus teisių teismo praktika. Savo požiūrį į konfidencialumo ir vaiko teisės žinoti savo kilmę konfliktą, daugelis valstybių (Švedija, Didžioji Britanija, Austrija, Nyderlandai, Naujoji Zelandija, Norvegija ir kt.) perteikia pasmerkdamos ir panaikindamos konfidencialumą ir anonimiškumą įvaikinimo ir dirbtinio (pagalbinio) apvaisinimo procesuose.

SUMMARY

In the Thesis, the hypothesis that the principle of confidentiality violates the right of a child to know the identity of his/her biological parents is raised. In order to confirm or disprove the said hypothesis, the legal status of a child, the conception of knowing one's own descent and the principle of confidentiality are firstly discussed. The aim of the Thesis is reached by analyzing the work of lawyers, scholars and court practice. In Lithuania, the problem stated is not being investigated as thoroughly as in foreign countries. However, in order to comply with international treaties, Lithuania is obliged to take the international practice into account, while solving problems related to the child's right to know his/her descent.

During the last decades, the area of children's right protection has experienced many changes not only in Lithuania, but in the global arena, also. Today, a child is starting to be treated as a full-scale legal subject having its own rights and obligations. The legal subjectivity of a child is still in the centre of discussions, but the independence of children's rights loses more and more restrictions everyday.

During the last decades, the right of a person to know his/her descent has been mostly developed due to the progress in biogenetics. An increasing amount of children are born from artificial insemination and might feel the need to know the identity of their parents in later years. What is more, untraditional families, same-sex families, can adopt or use artificial insemination to raise children in many countries. Nonetheless, the rise of a person's right to know his/her descent has been given by the adoption process.

The child's right to know his/her descent is a fundamental right. It is regulated not only by the national laws of countries, but by international ones, i. e. the European Convention on Human Rights and the United Nations Convention on the Rights of the Child, also.

However, confidentiality is also a fundamental principle, which in nowadays world has gained major importance. It affects almost everything, what is related to an individual and his/her activity; it is one of the most important human rights, a right to the protection of private information. It acts as a guarantee, the absence of which would hinder legal relations. It can be stated that, currently, there are no areas of activity left, which would not be secured by the principle of confidential treatment.

In the face of the collision between the principle of confidentiality and the child's right to know the identity of his/her biological parents, the court must follow the principle of proportionality and determine the superiority of one right against the other. By following the scientific sources of

the global academic community and the practice of the European Court of Human Rights, it can be noticed that the decisions of the court are based on certain criteria. Firstly, the principle of the priority of children's rights and interests protection, which means that all persons participating while solving issues related to the child's rights, i. e. parents, institutions, courts, must take the child's interests and follow them, is considered. The court must investigate, which decision is the most suitable and not violating the child's interests. Moreover, a balance among the interests of all parties in the process is sought for. Interests and rights of the biological father, mother, the biological mother's husband, adoptive parents and the donor, are assessed. In addition, the possible damage to the child's health, the risk of consanguinity and the risk of psychological damage in case of failing to ensure the child's right to know his/her descent, are evaluated. Courts assess the true motifs of knowing one's own descent and take the time aspect, i. e. from when and for what time the person is trying to learn of his/her descent, into account. Finally, the court considers the national laws and processes, applied while assisting a person in his/her identity search.

Nonetheless, the child's right to know his/her descent is not entirely absolute. However, the analysis of academic sources and the evaluation of the incongruity between the principle of confidentiality and the child's right to know his/her descent, helps to discover that, in majority of cases, the child's right to know the identity of his/her biological parents is given supremacy over the principle of confidentiality. This is confirmed by the practice of the European Court of Human Rights. Many states (Sweden, the United Kingdom, Austria, the Netherlands, the New Zealand, Norway, etc.) convey their attitude towards the conflict between confidentiality and the child's right to know his/her descent by denouncing and abolishing confidentiality and anonymity in adoption and artificial insemination processes.

IVADAS

Problemos pagrindimas

Gyvename visuomenėje, kurioje tarpusavio narių santykiai yra grindžiami teisinėmis taisyklėmis. Kiekvienas turi savo teises, kurias gali ginti jei jos pažeistos ir pareigas, kurių turi laikytis prieš kitą asmenį arba valstybę. Kiekvienas asmuo elgiasi pagal subjektinių teisių ir pareigų vienovę.¹ Susidūrus dviejų skirtingų asmenų teisėms reikia nustatyti, kurio teisėms yra teikiamas prioritetas, o tai neretai būna iššūkis teisingumo sergėtojams ir vykdytojams. Deklaruojama, kad visuomenėje visi lygūs prieš įstatymą, tai patvirtina JTO Generalinės Asamblėjos 1948 m. gruodžio 10 d. priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Joje teigiama, kad „[v]isi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai“². „Visi lygūs prieš įstatymą ir turi teisę, be jokio skirtumo, į lygią įstatymo apsaugą“³. Tačiau vis tik reikia pripažinti, kad kai kurie jų yra mažiau pajėgūs apginti savo teises ir interesus. Šia prasme vienas silpniausių visuomenės narių yra vaikas, todėl įstatymų lygmeny jis turi daugiau teisių negu pareigų. Kyla klausimas ar vaiko teisės turi prioritetą prieš kitų teisinės visuomenės narių teises, ar jų interesai yra viršesni už kito asmens interesus. A. Vaišvila yra pasakęs, kad vis dėlto subjektinių teisių atžvilgiu individai nėra lygūs, šios žmogaus teisės yra santykinės.⁴ Galima teigti, kad išimtiniais atvejais, kai susiduria vaiko interesai su kito asmens interesais, pastarojo teisės gali būti apribotos.

Teisinėje visuomenėje vaiko interesus, jo teises užtikrina du pagrindiniai institutai. Vienas jų yra šeima, kuri pirmiausiai turi saugoti ir ginti vaiką, suteikti jam būtiniausius dalykus jo visapusiškai kokybiškam ir pilnaverčiui gyvenimui, vystymuisi. Ši pareiga įtvirtinta LR Konstitucijos⁵ 38 straipsnyje, LR Civilinio kodekso⁶ (toliau – CK) 3.155, 3.159 straipsniuose, taip pat LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁷ (toliau – VTAPI) 6 straipsnyje ir kituose teisės aktuose, kuriuose sakoma kad, vaiko teisės saugomos ir garantuojamos ne tik tėvų, bet ir priimamų įstatymų bei aktų, taip pat atitinkamų valstybės ir savivaldybių kuriamų institucijų. Įsipareigojimų vaikui turi ir valstybė. Vienas svarbiausių tarptautinių vaiko teises saugančių teisės aktų yra Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija⁸ (toliau – vaiko teisių konvencija), kurioje 3 straipsnyje nurodyta valstybės narės pareiga teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei.

¹ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija*, (Vilnius: Justitia, 2004), p. 63.

² JTO Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948 12 10, Nr. 68-2497), 1 str.

³ Ten pat, 7 str.

⁴ Žr. išnašą 1: Alfonsas Vaišvila, p. 49.

⁵ LR Konstitucija (1992 11 02, Nr. 33-1014), 38 str.

⁶ LR Civilinis kodeksas (2000 07 18, VIII-1864), 3.155, 3.159 str.

⁷ LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996 03 14, Nr. I-1234), 6 str.

⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1989 11 20, Nr. 60-1501)

Ypač svarbu užtikrinti teises tų vaikų, kurie neturi pagrindinio jų teisių saugotojo – šeimos. Tokiu atveju atsiranda valstybės pareiga pasirūpinti vaiko teisių apsauga, jų gerove. Tėvų palikti vaikai, neturi jausti žalos ir gyventi tokį patį pilnavertį gyvenimą kaip tie, kurie turi šeimą, kad turėtų tokias pačias teises ir nejaustų, kad yra diskriminuojami, ar mažiau svarbūs. Civilizuotos valstybės yra sukūrusios įvaikinimo mechanizmus, kurie neturinčiam tėvų vaikui ar paliktam vaikui padeda atrasti naujus namus, šeimą, tuo pačiu įgyti saugumą. Nors įvaikintas vaikas tarsi atstato savo teises, gauna tai ką turi bet kuris kitas vaikas gyvenantis šeimoje, neretai nori žinoti savo tikrąją kilmę, žinoti savo biologinius tėvus. Taip pat ir vaikas, gimęs dirbtinio apvaisinimo būdu, gali jausti poreikį ieškoti savo biologinių tėvų. Tapatybės paieškose susiduriama su teisiniu barjeru – konfidencialumo principu, kuris veikia daugelyje sričių, ne išimtis ir įvaikinimo bei dirbtinio apvaisinimo procesai.

Šiandien konfidencialumas yra įgavęs labai didelę svarbą. Kiekvienam asmeniui tampa vis svarbiau apsaugoti savo asmens duomenis. Todėl visuomenėje yra paplitusios konfidencialumo sutartys, šeimos, verslo, medicinos, darbo, ir kitose srityse. Konfidencialumas yra palietęs beveik viską, kas susiję su individu ir jo veikla, jis yra viena svarbiausių žmogaus teisių – teisė į privačios informacijos apsaugą. Tai tarsi garantas, be kurio teisinių santykių egzistavimas pasunkėtų. Nebūtų užtikrinto pasitikėjimo tarp šalių, nes kiekvienas asmuo vengia svarbios, asmeninės informacijos nutekėjimo. Informacijos išsibarstymas gali sukelti neigiamų padarinių ne tik tam asmeniui, bet ir jo socialinei gerovei, jo teisėms, reputacijai, verslui, aplinkai ir t.t. Veikiausiai jau nėra tokios veiklos srities, kuri nebūtų apsaugota konfidencialumo užtikrinimo principu. Privatumo klausimai yra nuolat analizuojami, o pati privatumo sąvoka plečiama.

Pažvelgus į šiandienos Lietuvos valstybės problemas, susijusias su dirbtinio apvaisinimo įstatymu tampa aišku, kad teisės į kilmės žinojimą ir teisės į konfidencialumą konfliktas yra aktualus ir čia. Seimui pristatyti Pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas Nr. XIP-2388 ir alternatyvus Dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas Nr. XIP-2502, kuriais siekiama reglamentuoti pagalbinį (dirbtinį) apvaisinimą bei lytinių ląstelių laikymo ir paruošimo sąlygas Lietuvoje. Dėl šių dviejų projektų vyko diskusijos ir vis tik galutinis įstatymas nėra priimtas. Tai verčia manyti, kad įstatymo projektai yra probleminiai žmogaus teisių atžvilgiu ir gali jas pažeisti.

Iš to kas minėta aukščiau, iškyla šio mokslinio darbo teisinė problema – konfidencialumo principo užtikrinimo ir vaiko teisės žinoti savo biologinių tėvų tapatybę konfliktas. Minėtasis konfliktas yra naujas, mažai moksliskai tyrinėtas ir keliantis diskusijas ne tik tarptautinėje erdvėje, bet ir šiandienos Lietuvoje. Vis dažniau pasitaiko atveju, kai asmenys siekia sužinoti, atrasti savo biologinius tėvus – tiek įvaikinimo, tiek lytinių ląstelių donorystės atveju. Įstatymai numato konfidencialumo užtikrinimą, o tai įvelia į teisinę painiavą, kadangi atsiranda teisės žinoti savo kilmę ir kito asmens teisės į konfidencialumą nesuderinamumas (kolizija). Darbo tikslas yra

atskleisti, kuri teisė ar kieno interesai yra viršesni donoro, įtėvių ar įvaikinto arba dirbtinio apvaisinimo procesu gimusio vaiko. Šiame darbe siekiama atrasti atsakymą į iškeltą klausimą, remiantis moksline literatūra bei teismų praktika, tarptautinėmis sutartimis, teisės aktais, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymais.

Tyrimo objektas – Šeimos teisės sritis, vaiko teisių apsauga, konfidencialumo principo taikymas nagrinėjamos problemos atveju.

Mokslinio darbo tikslas – nustatyti, kam teisiškai taikomas prioritetas: vaiko teisei žinoti savo kilmę ar biologinių tėvų, donorų ar įtėvių teisei į konfidencialumą.

Mokslinio darbo uždaviniai:

1. Apibrėžti vaiko sampratą bei statusą teisinėje sistemoje;
2. Apibrėžti vaiko teisės žinoti savo kilmę sampratą;
3. Apibrėžti konfidencialumo principo sampratą;
4. Apžvelgti vaiko teisės žinoti savo kilmę konfliktą su konfidencialumo principu įvaikinimo bei dirbtinio apvaisinimo procesuose;
5. Atlikti Teismų praktikos susijusios su asmens teise žinoti savo kilmę analizę.

Darbe taikomi metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė (padeda suprasti esamą požiūrį į svarbias darbu problemas susijusias su vaiko teise žinoti savo kilmę ir konfidencialumo užtikrinimu);
2. Lyginamasis metodas (padeda palyginti valstybių teisinę praktiką susijusią su problema ir galbūt teisinių problemų sprendimo būdus);
3. Sisteminis metodas (padeda susieti medžiagą ir pastebėti tam tikrus institutų ypatumus);
4. Empirinis metodas (dokumentų analizės);
5. Istorinis metodas (glaustai pateikiama vaiko teisių ir jo statuso teisinėje visuomenėje raida);
6. Aprašomasis metodas (padeda suprasti sąvokų reikšmę, vaiko, konfidencialumo sampratas);
7. Apibendrinimo metodas (mokslinę medžiagą susieti su praktine medžiaga ir priimti tinkamiausią atsakymą į probleminį klausimą);

1. VAIKO SAMPRATA IR TEISINIS STATUSAS

Vaikas yra vienas silpniausių teisinės sistemos narių. Jis iki galo nesuvokia savo teisių, negali tinkamai jų apginti. Atsiranda rizika, kad vienokiu ar kitokiu būdu vaiko teisės gali būti pažeistos ar suvaržomos. Todėl svarbu užtikrinti, kad vaiko teisės būtų gerbiamos ir saugomos tėvų, įtėvių, globėjų ir pačios valstybės.

“Vaikai, taip pat kaip ir silpnapročiai, gyvuliai ar pamišėliai, negali būti teisės subjektais”⁹, XVII a. mintį apie vaikų subjektiškumą, išreiškė T. Hobbes. H. L. A. Hartas teigė, kad disponuoti teisėmis gali tik tas, kuris turi veiksnumą, protą ir sugebėjimus bei gali daryti racionalius sprendimus.¹⁰ Šiandien toks kategoriškas požiūris būtų vertinamas kaip nepagarba žmogaus teisėms ar išprusimo stoka. Nors vaikų veiksnumas yra ribotas, jie pripažįstami teisinių santykių dalyviais. Pastebėtina, kad daugeliu atvejų taikomas vaiko teisių prioritetas prieš kitų asmenų teises. Vaikai nėra lygūs suaugusiems savo suvokimu ir racionalių mąstymu. Suaugęs asmuo suvokia apie vaiko turimas teises ir jų svarbą. Vaiko teisės įgyvendinamos per kitus asmenis.¹¹

Philippe Aries¹² manymu, „vaikystė“ yra pakankamai nauja samprata. Viduramžiais ji neegzistavo ir tik XVI-XVII a. ėmė vystytis aukštesniosios klasės tarpe. Sąvoka galutinai įsitvirtino tik XX a. P. Aries taip pat atkreipė dėmesį, kad dauguma jaunų žmonių buvo mokomi dirbti, todėl labai greitai ankstyvame amžiuje įsiliedavo į suaugusiųjų tarpą. Viduramžiais 7 metų asmuo buvo laikomas suaugusiuoju. Kai tik atsirado „vaikystės“ institutas ėmė keistis jaunų žmonių padėtis visuomenėje, jie pagaliau buvo imti suvokti kaip vaikai.¹³ Vaikai pradėti ginti nuo suaugusiųjų realybės. Tokie faktai kaip gimimas, mirtis, seksualiniai santykiai, tragiški įvykiai buvo pradėti slėpti nuo vaikų, norint juos apsaugoti nuo nemalonių išgyvenimų, minčių, kurios galėtų pažeisti jų psichiką.¹⁴ Anot N. Vuckovic – Sahovic, vaikystės suvokimas keitėsi kartu su valstybių, visuomenių išsivystymo lygiu.¹⁵ Vaiko samprata neatskiriama nuo visuomenės kultūros, socialinės struktūros.¹⁶ Tik XX a., siekiant užtikrinti vaiko gerovę, priimami vaiko teises reglamentuojantys teisės aktai. Vaiko saugumu ir jo teisėmis pradama rūpintis įstatymų lygmenyje.¹⁷

⁹Gediminas Sagatys, *Vaiko teisė į šeimos ryšius*, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), p. 34, (išnaša Nr. 42. Breen C. The United Nations Convention on the Rights of the Child: Is a Rights Based Approach Right for the Child? <http://www.notingham.ac.uk/law/hrhc/hrnews/oct96/child.htm#author;>).

¹⁰ Mhairi Cowden, „„No harm, no foul“: a child’s right to know their genetic parents“, *International journal of law, policy and the family*, (Oxford university: 2012, No. 26 (1)), p. 107.

¹¹ Ten pat.

¹² Bob Corbbet, *Centuries of childhood*, <http://www.webster.edu/~corbetre/philosophy/children/aries.html>, [aplankyta 2012 02 03].

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Žr. išnašą 9: Gediminas Sagatys, p. 20.

¹⁶ Žr. išnašą 9: Gediminas Sagatys, p. 20.

¹⁷ Ten pat, p. 12.

Šiandien pasaulyje vaiko teisių apsaugai užtikrinti veikia nemažai įstaigų, organizacijų, priimta teisės aktų. Vieni svarbiausių: Pasaulinė Vaiko gyvybės, apsaugos ir vystymosi deklaracija (1990 m.), Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950)¹⁸, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1989). Veikia įvairios organizacijos, viena didžiausių ir plačiai žinomų yra „Gelbėkit vaikus“¹⁹.

1992 m. Sausio 8 d. Lietuva prisijungė prie JT vaiko teisių konvencijos. 1995 m. Liepos 3d. ją ratifikavo, tokiu būdu įsipareigodama gerbti ir garantuoti visas konvencijos numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai.²⁰ 1996 m. Lietuvoje priimtas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Čia taip pat veikia įvairios valstybinės institucijos tokios kaip vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, vaiko teisių apsaugos tarnybos prie savivaldybių. Taip pat Vyriausybė, Seimas, ministerijos, teismai, kurios nors galbūt ir netiesiogiai, tačiau priimant įstatymus, įstatymų projektus, prisideda prie vaiko teisių apsaugos.²¹ Vaikų teises Lietuvos Respublikoje gina ir Konstitucija, Civilinis kodeksas patvirtintas 2001 metais, į kurią nuo 1998 metų perkeltos Vaiko globos įstatymo nuostatos, taip pat Civilinio proceso kodeksas. Jų teisių apsaugą įgyvendina ir gina Švietimo įstatymas, Specialiojo ugdymo įstatymas, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas ir kt.. Viena svarbiausių vaiko teisių gynimo institucijų yra teismas. Parafrazuojant A. Vaišvilos žodžius – teismas tarnauja visuomenei ir jos kiekvienam nariui, vaiko teisių bylose jis itin suaktyvėja.²²

Vaiko sąvoka ir amžiaus įvardinimas, atibojantys vaiką nuo suaugusiojo, tarptautiniu lygmeniu pirmą kartą buvo įtvirtinti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 metais – konvencijoje: „vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų“²³. Taip pat ir VTAPI, vaiką apibrėžia kaip žmogų, neturintį 18 metų.²⁴ Pasak G. Sagačio, teisinis subjektiškumas yra juridinė prielaida įgyti teises ir pareigas, kuris būdingas tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims.²⁵ Vienose valstybėse yra priimta, kad teisinis subjektiškumas atsiranda nuo pastojimo, kitose, kad nuo tam tikro periodo vaikui dar esant iščiose, trečiose, kad tik nuo gimimo.²⁶ Vaiko teisių konvencijoje neribojama nuo kada valstybė turi pripažinti vaiko subjektiškumo atsiradimą. Subjektiškumo klausimas sprendžiamas nacionaliniame lygmenyje. Būtų per daug sudėtinga priimti vieningą sprendimą šiuo klausimu, kadangi kiekviena valstybė turi savo požiūrį į vaiką, jo

¹⁸ Tai nėra specializuotas vaiko teisių apsaugos aktas.

¹⁹ Save the children įkurta 1932,

<http://www.savethechildren.org/site/c.8rKLIXMGIpI4E/b.6229507/k.C571/History.htm> [aplankyta 2012 02 03].

²⁰ Žr. išnašą 8: vaiko teisių konvencija, 2 str., 1 d.

²¹ Rimantė Šalaševičiūtė, Evilė Žemaitytė, *Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje*, (Kaunas: V3 studija, 2008), p. 5.

²² Alfonsas Vaišvila, Gediminas Mesonis, *Žmogaus teisės ir jų gintis* (Vilnius: LTA, 2000), p. 96.

²³ Žr. išnašą 8: vaiko teisių konvencija, 1 str.

²⁴ Žr. išnašą 7: VTAPI, 2 str.

²⁵ Žr. išnašą 9: Gediminas Sagatys, p. 33.

²⁶ Eglė Kavoliūnaitė, *Žmogaus gyvybės pradžios apsaugos teisinės koncepcijos*, (Vilnius: Teisės institutas, 2005), p. 1.

veiksnumą ir teisnumą.²⁷ Tarptautinėje teisėje vis dėlto vyrauja požiūris, kad vaikas teisinį subjektiškumą įgyja gimdamas.²⁸ Lietuvoje vaiko teisnumas susietas su jo gimimo momentu. CK 2.2 straipsnyje įtvirtinta, kad fizinio asmens civilinis teisnumas atsiranda gimimo momentu ir išnyksta jam mirus. Gimimo momentas įtvirtintas CK 2.3 str., 1 d., reiškiantis pirmą savarankišką naujagimio įkvėpimą.

Skirtingai valstybės vertina ir vaikystės pabaigos momentą. Nepaisant skirtingų požiūrių yra tam tikri bendri faktoriai, kurie nulemia vaikystės pabaigą. G. Van Bueren²⁹ išskiria tokius: kai pasiekiamas tam tikras amžius, kai vaikas ima gebėti atlikti tam tikrus veiksmus asmeniškai, be kitų pagalbos. Daugumoje valstybių vaikystės pabaiga laikoma tuomet, kai asmeniui sukanka 18 metų, tačiau yra tokių valstybių, kurios vaikystės pabaigą skaičiuoja nuo 19 metų (Austrija), nuo 20 metų (Šveicarija).³⁰

Teisinio subjektiškumo klausimas teisės teorijoje nėra naujas. Kyla nemažai diskusijų akademikų, teisininkų tarpe ar tikrai vaikas gali turėti teisinį subjektiškumą. Vieningo sprendimo nėra. Teoretikai tokie kaip G. Van Buerenas, U. Kilkelly palaiko poziciją, kad vaikas turi būti pripažintas kaip turintis teisinį subjektiškumą, turintis teises ir tam tikras pareigas, nors ir negali pats jų tinkamai realizuoti.³¹ Tą padaro vaiko tėvai, globėjai, kurie atstovauja vaiko interesus. Tačiau R. G. Wilkinsas, A. Morita, teigia visiškai priešingai, kad sprendimas pripažinti vaiko teisių autonomiškumą yra itin radikalus.³² B. C. Hafen mano, kad vaiko teisių autonomiškumo pripažinimas yra klaida.³³ Tai, kad vaikas teisių turi daugiau negu pareigų, kitiems visuomenės nariams gali atrodyti kaip diskriminacija jų atžvilgiu ir privilegijų suteikimas vaikui. Tačiau pasak A. Vaišvilos, šiuo atveju jokios diskriminacijos negali būti, nes teisinės privilegijos suteikiamos, asmeniui, kuris nėra veiksnus arba nėra visiškai veiksnus, o vaikui sulaukus pilnametystės jo privilegija tiesiog išgaruoja.³⁴

Anot J. Stripeikienės³⁵, teisinis subjektiškumas įgyjamas vos gimus. Iki Civilinio kodekso įsigaliojimo buvęs Santuokos ir šeimos kodeksas nenumatė jokių nepilnamečio vaiko teisių. Jo teisės buvo pripažįstamos išvestinėmis teisėmis iš jo tėvų teisių. Įsigaliojus naujam CK atsirado vaiko turtinės ir neturtinės teisės, jis tapo teisinių santykių subjektu. Lietuvos civilinėje teisėje vaikas pradamas pripažinti teisinių santykių subjektu, tai įrodo normos, kurios vaiko turtines

²⁷ Geraldine Van Bueren, *The International Law On The Right of Child*, (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publisher, 1995), p. 33-34.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Ten pat, p. 36.

³⁰ Ten pat, p. 37.

³¹ Žr. išnašą 9: Gediminas Sagatys, p. 34-35.

³² Ten pat.

³³ Ten pat.

³⁴ Žr. išnašą 22: Alfonsas Vaišvila, Gediminas Mesonis, p. 23.

³⁵ Janina Stripeikienė, „Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema“, *Jurisprudencija*, (2003, t. 42(34)), p. 12-17.

teises atskiria nuo jo tėvų turtinių teisių, įtvirtinta vaiko teisinė padėtis sudarant sandorius.³⁶ Vienas ryškiausių žingsnių Lietuvoje ginant vaiką kaip savarankišką teisės subjektą buvo priėmus VTAPI. Iki tol visa teismų praktika buvo orientuota į vaiko, kaip į šeimos globotinio padėtį. Kai Lietuva ratifikavo vaiko teisių konvenciją, pakito vaiko kaip teisės subjekto teisinis statusas. Požiūris, kad vaikas negali ir neturi turėti daugiau teisių nei jo tėvai, nepasikeitė taip stipriai kaip atrodo turėjo pasikeisti. Tėvai vis dar atstovauja vaiko teises, jie išlieka teisės subjektais vietoje vaiko, kol šis sulaukia pilnametystės.³⁷ Tačiau požiūris į vaiką, jo teises ir teisinį subjektiškumą evoliucionuoja.

Per paskutiniuosius dešimtmečius ne tik visame pasaulyje, bet ir Lietuvoje įvyko daug pokyčių vaiko teisių apsaugoje. Vaiko samprata negali būti visiškai atskirta nuo suaugusio asmens sampratos, nors tarp jų ir egzistuoja biologiniai, psichologiniai, socialiniai ir teisiniai skirtumai. Vaikystė turi būti suvokiama kaip tam tikras žmogaus vystymosi, augimo laikotarpis.³⁸ Šiandien vaikas pradamas traktuoti kaip visavertis teisinis subjektas, kuris turi savo teises ir pareigas. Dėl vaiko teisinio subjektiškumo vis dar vyksta diskusijos, tačiau kasdien vis mažiau yra ribojamas vaiko teisių savarankiškumas.

³⁶ Žr. išnašą 35: Janina stripeikienė.

³⁷ Ten pat.

³⁸ Gediminas Sagatys, *Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje*, (Daktaro disertacija, 2004), p. 19.

2. VAIKO TEISĖ ŽINOTI SAVO KILMĘ

Vaiko teisės yra žmogaus teisių sudėtinė dalis.³⁹ Vaikas visų pirma yra žmogus, todėl jam taikomos ir visos pagrindinės žmogaus teisės garantuojamos tarptautinėje erdvėje bei nacionaliniame lygmenyje. Vaikas teisėtai turi visas piliečio teises ir laisves, kuriomis geba naudotis atsižvelgiant į protinį pajėgumą.⁴⁰ Jam būtina ypatinga apsauga dar iki jam gimstant ir po gimimo, nepamirštant to, kad vaikas nesugeba tinkamai pasirūpinti pats savo teisėmis ir apginti teisėtą savo interesų.⁴¹ Atsižvelgiant į tai, valstybė turi užtikrinti vaiko teisių apsaugą. Taikomas prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas. Šis principas reiškia, kad asmenys ir institucijos atsakingos už vaiko interesų apsaugą, privalo taikyti įvairias priemones, kad būtų apgintos vaiko teisės. Viena svarbiausių šio principo reikšmių yra, kad sprendžiant klausimus susijusius su vaiko teisėmis, visi prie to prisidedantys asmenys – tėvai, institucijos, teismai, pirmiausiai turi atsižvelgti į vaiko interesus ir jais vadovautis. Būtina išsiaiškinti koks sprendimas yra pats tinkamiausias, kad jo interesai nebūtų pažeisti.⁴²

Svarbu, kad vaikas galėtų ginti savo pažeistas teises, kreipdamasis į teismą ir kitas jį ginančias institucijas. Valstybės turi užtikrinti, kad teisingumas būtų skirtas vaikams, o ne tik apie vaikus.⁴³

Vaikai turi daug teisių: į gyvybę, vardą, pilietybę, nuomonę, mokslą, auklėjimą, išlaikymą ir kt. Tarptautinėje erdvėje daug dėmesio sulaukia vaiko teisė išsaugoti savo identiškumą, žinant savo biologinius tėvus. Tolimesniame darbe bus analizuojama vaiko teisė žinoti savo kilmę ir bandoma atsakyti į klausimą ar ši teisė yra absoliuti.

2.1 Teisės žinoti kilmę samprata

Tėvų ir vaiko tarpusavio teises ir pareigas lemia kilmė.⁴⁴ Vaiko tėvais laikomi jo biologiniai tėvai. Motinystė ir tėvystė pripažįstama – kraujo giminystė. Tai labai svarbus ryšys tarp vaikų ir tėvų, kuris formuoja vaiko tapatybės jausmą. Tačiau šiandien ne vien biologinės tėvystės samprata

³⁹ Laura Kietytė, „Vaikų teisės“, *Žmogaus teisės Lietuvoje*, (Vilnius: Naujos sistemos, 2005), p. 188.

⁴⁰ Genovaitė Babachinaitė, „Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos“, *Vaiko teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga*, (Vilnius: Lietuvos respublikos Seimo leidykla, 1996), p. 19.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Valentinas Mikelėnas, *Šeimos teisė*, (Vilnius: Justitia, 2009), p. 127.

⁴³ Oksana Pedaniuk, *Tarptautinis teisingumas vaikams*, (Europos Tarybos konferencija: 2007 09 17-18), www.ivaikinimas.lt/news/nfiles/188.pdf, [aplankyta 2012 02 24].

⁴⁴ Žr. išnašą 6: CK, 3.137 str.

pripažįstama kaip vienintelė, teigia V. Mikelėnas.⁴⁵ Tėvystė gali atsirasti ir kai vaiką pagimdo moteris nesanti jo biologinė motina, gali būti, kad vaiko biologinis tėvas apskritai nežinomas, kai moteris apvaisinta donoro sperma, vaikas savo tėvu gali laikyti ir patėvį. Taigi labai svarbus yra ir vaiko psichologinis motinystės ar tėvystės aspektas, nes glaudus ryšys gali sieti ir be kraujo ryšio.

Šiandien yra siūloma visiškai atsisakyti biologinės tėvystės ir motinystės sampratos ir ją keisti psichologine motinyste ar tėvyste.⁴⁶ Vis labiau yra propaguojama socialinė tėvystė, kadangi vaikas savo tėvais laiko tuos, kurie su juo gyvena, jam skiria savo dėmesį, jį auklėja. Vaikas jaučiasi saugus, o tai gali užtikrinti nebūtinai biologiniai tėvai. Tėvai yra tie asmenys, kurie tiesiogiai atlieka motinos ir tėvo funkcijas. Yra kelios svarbiausios tėvystės funkcijos – pradėjimas, gimdymas, auklėjimas, išlaikymas.⁴⁷ Kiekvieną iš šių funkcijų gali atlikti skirtingi asmenys. Vaiko auginimo ir išlaikymo funkcijos yra svarbiausios. Tarkim moteris pagimdo vaiką, tačiau vėliau jo atsisako ir vaiko socialiniais tėvais tampa svetimi jam asmenys. Įtėviai atlieka visas funkcijas – augina, auklėja, išlaiko.⁴⁸ Taigi teisinė tėvystė, kai asmenys pripažįstami teisėtais vaiko tėvais, gali nesutapti su biologine tėvyste. Tačiau reikia pripažinti, kad socialinė ar psichologinė tėvystė nepatenkina vaiko interesų, kai atsiranda poreikis žinoti savo tapatybę. Tam, kad asmuo žinotų savo tapatybę, reikia žinoti savo biologinę kilmę.

Žmogaus teisę žinoti savo kilmę pastaraisiais dešimtmečiais labiausiai išplėtojo progresas biogenetikos srityje. Vis daugiau vaikų gimsta dirbtinio apvaisinimo būdu ir vėliau gali jausti poreikį sužinoti kas yra jo tėvai. Taip pat atsiradusios netradicinės šeimos, vienos lyties asmenų šeimos, kurios ne vienoje pasaulio valstybėje dabar gali auginti vaiką, jį įsivaikinti arba susilaukti dirbtiniu būdu.⁴⁹ Tačiau pačią pradžią asmens teisei žinoti savo kilmę padarė įvaikinimo procesas.

Užsienyje jau pradėjo formuotis teismų praktika, kuri susijusi su kilmės nustatymu, jos atskleidimu. Lietuvoje problemos susijusios su kilmės nustatymu labiausiai pasireiškia tėvystės nustatymo proceso metu. Tėvystės pripažinimo tikslas būna materialus. Dažniausiai motina kreipiasi į teismą dėl tėvystės nustatymo. Užsienio praktikoje ši problema sparčiai auga ir įvaikinimo, lytinių ląstelių donorystės, surogatinės motinystės atvejais. Pabrėžtina, kad vaiko teisės žinoti savo kilmę raida labiausiai atsiskleidžia užsienio mokslininkų darbuose, bei Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje.

Suvokiama, kad žinoti savo kilmę yra labai žmogiška ir svarbu kiekvienam. Tačiau gali kilti klausimas, kodėl apskritai vaikas turi teisę žinoti savo kilmę ir kodėl ši teisė tapo tokia svarbi. Reikia įvardinti priežastis, lemiančias vaiko teisės žinoti savo kilmę svarbą.

⁴⁵ Žr. išnašą 42: Valentinas Mikelėnas, p. 311.

⁴⁶ Andrew Bainham, Shelley Day Sclater, Martin Richards, *What is a parent? A social-legal analysis*, (Oxford – Portland Oregon: Hart publishing, 1999), p. 27.

⁴⁷ Žr. išnašą 42: Valentinas Mikelėnas, p. 313.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Ten pat.

Pirmoji priežastis yra genetinė ir medicininė informacija.⁵⁰ Žmogus turi turėti informaciją susijusią su jo biologinių tėvų genais, medicinine sveikatos istorija. Svarbu žinoti kokiomis ligomis sirgo jo biologiniai tėvai, kadangi jos gali būti genetiškai paveldimos. Informacija apie genetiškai paveldimas biologinių tėvų ligas, naudinga jas gydant.⁵¹ Klaidinga informacija apie savo šeimos genus gali tapti netinkamos diagnozės ar netinkamo gydymo priežastimi. Tačiau pastebėtina, kad žmogaus teisė žinoti apie riziką susirgti genetiškai paveldimomis ligomis gali būti įgyvendinama ir neatskleidžiant donoro tapatybės. Informacija gali būti pateikiama iškart, nurodant donoro tapatybės duomenų, o tiesiog supažindinant šeimą su jo ligos istorija. Pavyzdžiui Kalifornijos spermos bankas pateikia itin detalią informaciją apie donorus, asmuo gali sužinoti ne tik akių ir plaukų spalvą, bet ir jo sveikatos istoriją, išsilavinimą.⁵²

Antroji priežastis – giminingumas.⁵³ Ši problema gali atsirasti vaikui gimusiam dirbtinio apvaisinimo būdu, įvaikintam ar gyvenančiam vaikų namuose, kurie nežino savo kilmės. Nežinant savo biologinio tėvo, atsiranda rizika užmegzti seksualinius santykius su savo giminaičiu, kraujo broliu ar seserimi. Vėliau tai gali atsilipti jų vaikams – išsivystyti sunkios genetinės ligos.⁵⁴ Nors tikimybė ir nėra labai didelė, tačiau tokia rizika egzistuoja. Australijoje yra nustatytas tam tikras skaičius šeimų, kurios gali pasinaudoti to paties donoro gametomis.⁵⁵ Tokiu būdu bandoma dar labiau sumažinti tikimybę, kad susidurs du vieno donoro vaikai.⁵⁶ Didžioji Britanija suteikia galimybę vaikui gimusiam dirbtinio apvaisinimo būdu, pasitikrinti ar jo partneris, nėra to paties donoro vaikas. Jis gauna tam tikrą informaciją susijusią su dirbtiniu apvaisinimu. Tačiau donoro duomenys lieka išsaugomi paslapyje.⁵⁷ Poreikis išvengti giminingumo ir santykių tarp brolių ir seserų, kurie yra draudžiami daugelyje pasaulio valstybių, taip pat ir Lietuvoje yra labai svarbus.

Trečioji priežastis, kodėl asmeniui turėtų būti atskleista informacija apie jo biologinius tėvus – psichologinės žalos galimybė.⁵⁸ Vaikui, informacijos stoka apie jo tapatybę, gali sukelti nepataisomus psichologinius pažeidimus. Dauguma asmenų nežinančių savo tikrosios kilmės patiria „genealoginį sumišimą“ – tik žinodami kilmę žmonės gali suvokti, kas iš tikrųjų jie tokie yra.⁵⁹

⁵⁰ William J. Schull, *Empirical Risks in Consanguineous Marriages: Sex Ratio, Malformation, and Viability*, (Department of Human Genetics, University of Michigan Medical School,), <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1931919/pdf/ajhg00574-0047.pdf>, [aplankyta 2012 03 07].

⁵¹ Michelle Dennison, “Revealing your sources: the case for non-anonymous gamete donation”, *Journal of law and health*, (2008, vol. 21:1), p. 14, <http://claradoc.gpa.free.fr/doc/200.pdf>, [aplankyta 2012 03 06].

⁵² Žr. išnašą 10: Mhairi Cowden, p. 108.

⁵³ Žr. išnašą 50: William J. Schull.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Žr. išnašą 10: Mhairi Cowden, p. 109.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Eric Blyth, Jennifer Hunt, “Sharing genetic origins information in donor assisted conception: views from licensed centres on HFEA donor information form”, *Human Reproduction*, (1998, vol. 13, no. 11), p. 3275.

⁵⁸ Žr. išnašą 50: William J. Schull.

⁵⁹ Parentlink, *Donor conception (telling your child)*, http://www.parentlink.act.gov.au/data/assets/pdf_file/0005/33584/Donor_conception-telling_your_child_web.pdf, [aplankyta 2012 03 06].

Vaikas nežinantis savo kilmės išgyvena, jaučiasi svetimas, nesuprastas, nežinantis kas jis toks, o tai veikia asmens psichiką, jo gebėjimą prisitaikyti socialinėje aplinkoje. Tiesos laikymas paslapyje arba melavimas vaikui apie jo kilmę, turi neigiamą efektą asmeniniam identitetui ir bendravimui su kitais. Vaikai kurie pavėluotai ar tik jau tapę suaugusiais sužino savo tikrąją kilmę dažniausiai jaučia išdavystės pojūtį, dažnai net praranda ryšį su savo įtėviais.⁶⁰

Teisinėje literatūroje yra diskutuojama, apie tai, kad visi turi teisę žinoti savo kilmę ir gauti dokumentus susijusius su tapatybe. Teisės svarbumas pasireiškia per medicininę informaciją, kuri svarbi vaiko sveikatos požiūriu ir psichologiniu, emociniu aspektu. Ginčo objektu vis dar išlieka vaiko amžius, nuo kada jam ši teisė turi būti garantuojama.⁶¹ Dažniausiai 18 metų asmenys gali gauti dokumentus susijusius su jo kilme. Tačiau yra išimčių. Austrijoje susipažinti su informacija leidžiama nuo 14 metų, Nyderlanduose ir Vakarų Australijoje nuo 16 metų.⁶² Naujojoje Zelandijoje vaikas 16-17 metų amžiaus gali kreiptis į šeimos teismą, kuriame pripažįstamas kaip pilnametis.⁶³ Eric Blyth, akcentuoja, kad ten teismai pirmiausiai įvertina vaiko geriausius interesus ir vadovaujantis jais yra suteikiama informacija apie kilmę.⁶⁴ Švedija apskritai neriboja amžiaus, nuo kada asmuo gali reikalauti informacijos susijusios su jo kilme.⁶⁵ Kai kurios valstybės vis dar draudžia atskleisti informaciją susijusią su donoro tapatybe.

Verta pastebėti, kad teisė žinoti savo identitetą, kilmę yra kilusi iš individo teisės į jo privataus gyvenimo gerbimą. Teisę žinoti kilmę galima įgyvendinti, kai vaikas žino, kad auga įtėvių šeimoje arba kad jis gimė dirbtinio apvaisinimo būdu. Tada atsiranda problema – kas turi būti atsakingas už informacijos atskleidimą. Dažniausiai ši atsakomybė lieka tėvų, įtėvių žinioje. Įtėviai sprendžia ar vaikui reikia atskleisti informaciją susijusią su jo kilme. Nėra jokio įstatymo, kuris įpareigotų tėvus informuoti savo vaiką apie jo kilmę. Akademiniame erdvėje siūloma, kad ši pareiga tektų tėvams, jie prisiima „gimdytojų atsakomybę“ atskleisti vaiko kilmės faktą.⁶⁶ Tačiau reikia įvertinti vaiko interesų svarbą. Reikia numatyti, kada tiesos atskleidimas yra būtinas ir naudingas vaikui, o kada reikia to vengti. Pavyzdžiui išprievartauta moteris gali nenorėti atskleisti šio fakto savo vaikui. Nuslėpdama tiesą motina bando apsaugoti vaiką nuo galimos psichologinės traumos.

⁶⁰ Riley, Helen J., *Listening to late discovery adoption and donor offspring stories: adoption, ethic and implications for contemporary donor insemination practice*, (Melbourne, Victoria: Australian Scholarly Publishing, 2009), p. 2.

⁶¹ Richard J. Blauwhoff, “Tracing down the historical development of the legal concept of the right to know one’s origins has “to know or not to know” ever been the legal question?”, *Utrecht Law Review*, (2008, published by igitur, vol. 4, issue 2 (June)), p. 102.

⁶² Eric Blyth, Lucy Frith, Donor-Conceived People’s Access to Genetic and Biographical History: An Analysis of Provisions in Different Jurisdictions Permitting Disclosure of Donor Identity, *International Journal of Law, Policy and the Family*, (2009, 23 (2): 174-191).

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Machteld Johanna Vonk, *Children and their parents : A comparative study of the legal position of children*, (Doctoral thesis, Utrecht University, 2007), p. 259., <http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2007-1219-220809/>, [aplankyta 2012 03 06].

Vaikas dėl to gali išgyventi, pradėti jausti nepilnavertiškumą. Mhairi Cowden, svarsto, kad geriausias būdas vaiką apsaugoti nuo streso, psichologinės žalos – neatskleisti fakto, apie vaiko tikrąją kilmę.⁶⁷ Kartais siekiant vaiko geriausių interesų, reikia slėpti tiesą. Kilmės atskleidimas gali padaryti daugiau žalos vaiko psichikai, negu kad informacijos nuslėpimas. Išprievartavimo atveju tiesos apie vaiko kilmę nuslėpimas būtų pagrįstas.⁶⁸ Tad labai sunku nustatyti, kada vaiko interesų ir psichikos apsauga yra svarbiau už jo teisę žinoti savo kilmę.

Tėvų atsakomybė nagrinėjamu klausimu negali būti suprantama kaip absoliuti, dalį jos perima valstybė. Valstybė atsakinga už vaiko įregistravimą jam gimus. Informacijos atskleidimo naštos nebelieka tais atvejais, kai įsivaikinama ne savo rasės vaiką arba vaiką įsivaikina tos pačios lyties asmenys. Tada yra akivaizdu, kad vaikas auga su įtėviais, o ne su savo biologiniais tėvais.⁶⁹

Apskritai pasaulyje vaikui jo kilmė atkleidžiama retai.⁷⁰ Didžiojoje Britanijoje yra garantuojama teisė prieiti prie informacijos susijusios su tapatybe. Tačiau informaciją savo vaikams apie jų tikrąją kilmę atskleidžia vos 5 procentai visų tėvų, kurie augina įvaikintus, lytinių ląstelių donorystė būdu gimusius vaikus. Panašūs rodikliai užfiksuoti Ispanijoje, Italijoje.⁷¹

Dorothy Nelkin teigia, kad teisę žinoti, turi ne tik vaikai, bet ir jų tėvai. Tą ji grindžia tuo, kad tikri ryšiai tarp vaikų ir tėvų yra esant tam pačiam DNR.⁷² Netikra tėvystė yra plačiai paplitusios neištikimybės pasekmė. Iš ekonominės ir emocinės perspektyvos, asmeniui yra labai svarbu žinoti vaiko kilmę.⁷³

Apibendrinant viską kas aukščiau išdėstyta, reikia pabrėžti, kad bene svarbiausia priežastis kodėl vaikas turi teisę žinoti savo kilmę yra galima psichologinės žalos grėsmė. Medicininiai duomenys apie biologinių tėvų sveikatos būklę gali būti atskleisti nenurodant biologinių tėvų tapatybės. Taip pat ir su giminingumu – informacija susijusi su donoro gametų skaičiumi gali būti atskleista. Svarbiausia su kokiais išgyvenimais susiduria vaikas, nežinantis savo biologinių tėvų, savo kilmės. Dažniausiai tokie vaikai yra psichologiškai silpnesni, negebantys prisitaikyti socialinėje erdvėje. Su kilme susijusios informacijos atskleidimas labai priklauso nuo įtėvių, jų apsisprendimo ar vaikas turi žinoti savo kilmės istoriją ar ne. Vaiko teisė žinoti savo kilmę gali likti neįgyvendinama, nes įtėviai gali slėpti informaciją apie vaiko tapatybę. Po daug metų sužinojus tiesą, asmuo gali patirti didelį nusivylimą, praradimą, apskritai prarasti galimybę pažinti savo biologinius tėvus.

⁶⁷ Žr. išnašą 10: Mhairi Cowden, p. 111.

⁶⁸ Rachel Hodgkin, Peter Newell, *The implementation Handbook for the Convention on the Rights of the child*, (New York : UNICEF, 2002), chapter 7. http://www.unicef.org/publications/index_43110.html, [aplankyta 2012 03 01].

⁶⁹ Žr. išnašą 61: Richard J. Blauwhoff, p. 103.

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Žr. išnašą 10: Mhairi Cowden, p. 112.

⁷² Dorothy Nelkin, "Paternity Palaver in the media; Selling Identity tests", in Mark A. Rothstein, *Genetic ties and the family; the impact of paternity testing on parents and children*, (Baltimore, Meryland: The Johns Hopkins University Press, 2005), p. 4.

⁷³ Ten pat.

2.2 Vaiko teisės žinoti savo kilmę reglamentavimas Lietuvoje

Teisės žinoti savo kilmę konkretizavimas yra paliktas nacionalinių valstybių kompetencijoje.⁷⁴ Lietuvoje ši teisė įgyvendinama per asmens identiteto užtikrinimą ir tėvystės nustatymą reglamentuojančius įstatymus, taip pat per asmens teisę į šeimos ryšius, kuri numatyta CK 3.161 str. ir VTAPI 9 str..

CK 3.161 str. numatyta, kad „[v]aikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams“⁷⁵, taip pat „turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje“⁷⁶. Remiantis šiuo straipsniu, tampa aišku, kad vaikas esant interesui turi žinoti savo kilmę, turi teisę gauti informaciją apie tėvų tapatybę. Taip pat jam yra garantuojama net gi tai, kad jis gali su jais bendrauti. Reiškia turi būti procedūros, kurios padėtų vaikui disponuoti informacija, susijusia su jo kilme. Šios teisės ribojimas reikštų pažeidimą.

VTAPI 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta vaiko teisė į šeimos ryšius. Šeimos ryšiai turi būti suprantami taip, kad vaikas turi teisę turėti savo šeimą, žinoti kas yra jo tėvai, su jais bendrauti. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarime Nr. 142, Dėl jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo, numatyta vaiko teisė nuolat ir tiesiogiai bendrauti su savo tėvais ir giminaičiais.⁷⁷ G. Sagatys pabrėžia, kad vaiko teisę į šeimos ryšius reikia suvokti plačiai, kad ši teisė susideda ne vien iš to, kad vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, bet ir nuolat bendrauti su jais, gyventi kartu su jais.⁷⁸ Ypatingą šeimos svarbą pabrėžia Konstitucijos 38 straipsnis, nustatantis, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, o valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.

Identitetas pradamas formuoti nuo vaiko gimimo registracijos. Registracija vos gimus vaikui yra numatyta įstatymų.⁷⁹ Vaiko gimimo įregistravimas svarbus įgyvendinant vaiko teisę žinoti savo kilmę. Įregistravimo dokumentai atskleidžia jo identitetą, juose įrašomi jo biologiniai tėvai, atsiranda asmens teisinis statusas valstybėje. Gimimo registracija įtvirtina visas vaikui kaip žmogui, valstybės piliečiui garantuojamas teises.⁸⁰ CK 3.138 str. nurodo, kad „[v]aikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams“.

⁷⁴ Samantha Besson, „Enforcing the child’s right to know her origins: contrasting approaches under the convention on the rights of the child and the European convention on human rights“, *International Journal of Law, Policy and the Family*, (2007, Vol. 21, No. 2), p. 4.

⁷⁵ Žr. išnašą 6: CK, 3.161 str. 2 d.

⁷⁶ Ten pat, 3.161 str. 3 d.

⁷⁷ Dėl jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo, LR Vyriausybės nutarimas Nr. 142 (2004 02 09, Nr. 24-739).

⁷⁸ Žr. išnašą 9: Gediminas Sagatys, p. 41-42.

⁷⁹ LR CK XXI skyrius reglamentuoja gimimo registravimą;

⁸⁰ Liu Huawen, *The child right to birth registration – international and Chinese perspectives*, (Norway: University of Oslo, 2004), p.8.

patvirtina civilinės metrikacijos įstaigoje įrašytas gimimo įrašas ir gimimo įrašo pagrindu išduotas gimimo liudijimas.⁸¹

Lietuvoje vaiko teisė išsaugoti savo identiškumą susideda iš jo teisės į pilietybę, vardą ir šeimos ryšius.⁸² Teisė į vardą visiškai natūrali, nes kiekvienas tik gimęs kūdikis turi būti įregistruojamas ir tėvų pageidavimu jam suteikiamas tam tikras vardas, bei pavardė.⁸³ CK numatyta, kad kiekvienam vaikui yra suteikiama tėvų pavardė, jei tėvų pavardės skirtingos, vaikui suteikiama tėvo ar motinos pavardė tėvų susitarimu.⁸⁴ Vaikas pilietybę gauna vos tik gimsta.⁸⁵

Taigi vaiko tapatybei yra svarbios visos teisės, įgyjamos vos gimus – vardas, pavardė, gimimo liudijimas, pilietybė, teisė bendrauti su savo šeima, tėvais, artimaisiais. Problema iškyla tuomet, kai šios teisės nėra tinkamai įgyvendinamos, nesant duomenų kas yra vaiko biologiniai tėvai, kai vaikas gyvena vaikų namuose arba kai gimsta dirbtinio apvaisinimo būdu.

Vaiko kilmės nustatymas reglamentuojamas CK trečios knygos, X skyriuje. Vaiko motina yra laikoma jį pagimdžiusi moteris. Civilinės metrikacijos įstaiga vaiko gimimo įrašė moterį įrašo vaiko motina, remdamasi medicinos įstaigos išduotu pažymėjimu apie vaiko gimimą.⁸⁶ Gali būti ir taip, kad vaiko motinos tapatybė lieka neatskleista – tai tokie atvejai, kai siekiama nuslėpti gimdymą. Lietuvoje veikia „gyvybės langeliai“, kuomet motina gali atiduoti savo kūdikį ir šiuo rūpinasi valstybinės institucijos. Anoniminis gimdymas Lietuvoje yra draudžiamas, kitose valstybėse įteisintas. Gimdyvės anonimiškumas išsaugomas, jei ši pateikia tam svarių priežasčių.⁸⁷ Tokiu būdu motina duoda išankstinį sutikimą vaiką atiduoti įvaikinti, tačiau iki pat įvaikinimo ji gali pakeisti savo apsisprendimą⁸⁸. Valstybėse kur anoniminis gimdymas yra teisėtas ir leistinas (Prancūzijoje, Austrijoje)⁸⁹ nesibaigia diskusijos, ar tokia teisė suteikta motinai, nepažeidžia vaiko teisės žinoti savo kilmę.

Lietuvoje apie asmens teisę žinoti savo kilmę nėra diskutuojama taip plačiai kaip tarptautiniame lygmenyje. Tačiau Lietuva yra ratifikavusi tarptautines sutartis, kuriose ši teisė yra deklaruojama.⁹⁰ Todėl visos diskusijos ir sprendimai susiję su šia teise yra aktualūs. Lietuvoje teismai susiduria su asmenų siekiu nustatyti vaiko kilmę dažniausiai vien dėl materialinių paskatų, išlaikymo. Inicatyva vaiko kilmės nustatymui pasireiškia iš motinos pusės. Manomi tėvai siekia paneigti tėvystę. Atvejų, kad vaikas pats teismo pagalba siektų atskleisti savo kilmę – nėra.

⁸¹ Žr. išnašą 6: CK, 3.138.

⁸² Žr. išnašą 7: VTAPI, 9 str.

⁸³ Žr. išnašą 8: vaiko teisių konvencija, 7 str.; Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966 12 19), 24 str., 2 d.

⁸⁴ Žr. išnašą 6: CK, 3.167 str.

⁸⁵ Ten pat, 1.31 str.

⁸⁶ Ten pat, 3.139 str. 1 d.

⁸⁷ Žr. išnašą 42: Valentinas Mikelėnas, p. 315.

⁸⁸ Barbara Willenbacher, „Legal transfer of French traditions? German and Austrian initiatives to introduce anonymous birth“, *International journal of law, policy and the family*, (2004, vol. 18, no 3), p. 343 – 354.

⁸⁹ Žr. išnašą 42: Valentinas Mikelėnas, p. 316.

⁹⁰ Žr. išnašą 8: vaiko teisių konvencija, 7 str. 1 d.

2.3 Vaiko teisės žinoti savo kilmę pagal JT vaiko teisių konvenciją ir EŽTK

Teisė žinoti savo kilmę yra plačiai analizuojama tarptautinėje erdvėje. Kaip teigia Samantha Besson⁹¹, šiandien jau yra plačiai priimta, kad vaikas, kuris nežino vieno ar abiejų savo biologinių tėvų, turi prigimtine teisę juos žinoti. Vaiko teisė žinoti savo kilmę pripažįstama kaip fundamentali teisė.⁹² Tačiau teisės žinoti savo kilmę įgyvendinimas yra vienas sudėtingiausių teisinių klausimų, kilusių per pastaruosius metus.

Vaiko teisę žinoti savo kilmę reglamentuoja du tarptautiniai teisės aktai – vaiko teisių konvencija ir Europos Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencija⁹³ (toliau – EŽTK). Vaiko teisių konvencijoje yra penkios teisės, glaudžiai susijusios su vaiko teise žinoti savo tapatybę: geriausi vaiko interesai, teisė žinoti savo tėvus, tapatingumo gerbimas, šeimos ir privataus gyvenimo gerbimas, priėjimas prie informacijos.⁹⁴

Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnyje numatyta, kad „[v]aikas įregistruojamas tuoj po gimimo ir nuo gimimo momento turi teisę į vardą ir pilietybę, taip pat, kiek tai įmanoma, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas“.⁹⁵ Registracija yra pagrindas vaiko identiteto išsaugojimui, jo kilmės fiksavimui. Tai reiškia, kad valstybė įgauna pareigą, tinkamai įgyvendinti registracijos procedūrą. Būtent tai nurodo minėto straipsnio 2 d. – „[v]alstybės dalyvės užtikrina, kad šios teisės bus įgyvendintos vadovaujantis jų įstatymais ir jų įsipareigojimais pagal atitinkamus šios srities tarptautinius dokumentus“.⁹⁶ Vaiko teisių konvencijos 8 straipsnis numato, kad „[v]alstybės dalyvės įsipareigoja gerbti vaiko teisę išsaugoti savo identiškumą, įskaitant pilietybę, vardą ir šeimos ryšius, kaip tai numatyta įstatymu, neleisdamos neteisėto kišimosi. Jei vaikui neteisėtai atimama dalis ar visi jo identiškumo elementai, valstybės dalyvės suteikia jam paramą ir apsaugą, reikalingą jo identiškumui kuo skubiau atstatyti“.⁹⁷ Reiškia, kad vaikui, kuris nežino dalies savo identiškumo, jį turi padėti atstatyti valstybė. Tą padaryti galima tik švelninant ar panaikinant konfidencialumą, kuris gali riboti vaiko tapatingumo pojūtį.

Atkreiptinas dėmesys, kad vaiko teisių konvencijoje tiesiogiai garantuojama vaiko teisė žinoti savo kilmę dar nesulaukus pilnametystės.⁹⁸ Tačiau ši jo teisė yra ribojama, numatant, kad ji

⁹¹ Žr. išnašą 74: Samantha Besson, p. 2.

⁹² Lucy Frith, Gamete Donation, Identity, and the Offspring's Right to Know, *Virtual Mentor*, (September 2007, Volume 9, Number 9: 644-648), <http://virtualmentor.ama-assn.org/2007/09/oped1-0709.html>, [aplankyta 2012 05 05].

⁹³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1955-05-16, Nr. 40-987).

⁹⁴ Eric Blyth, Abigail Farrand, Anonymity in donor-assisted conception and the UN Convention on the Rights of the Child, *The International Journal of Children's Rights*, (Netherlands: 12: 89-104, 2004), p. 93.

⁹⁵ Žr. išnašą 8: vaiko teisių konvencija, 7 str. 1 d.

⁹⁶ Ten pat, 7 str. 2d.

⁹⁷ Ten pat, 8 str., 1,2 d.

⁹⁸ Ten pat.

įgyvendinama „kiek tai įmanoma“⁹⁹. Lieka galimybė valstybių teismams priimant sprendimus byloje, susijusiose su kilmės nustatymu, nustatyti galimybių žinoti ribas.

Vaiko teisė žinoti savo tėvus turi būti suprantama plačiai. Sąvoka tėvai, reiškia ne tik biologinę tėvystę, bet ir socialinę.¹⁰⁰ Teisė žinoti savo tėvus tiesiogiai negarantuoja vaikui teisės su jais bendrauti ir matytis. Vaiko teisių konvencijos 9 str., nurodo, kad valstybės dalyvės gerbia vaiko, kuris išskiriamas su vienu ar abiem tėvais, teisę nuolat su jais bendrauti. Taigi vertinant konvenciją kaip vientisą teisės aktą, siejant teisės normas, galima daryti išvadą, kad vaikas ne tik turi žinoti kas yra jo biologiniai tėvai, bet su jais bendrauti, jei tai nekenkia jo interesams.¹⁰¹

Teisė žinoti savo kilmę numatyta ir EŽTK – vaiko ir tėvų tarpusavio ryšys yra vertybė saugoma EŽTK 8 straipsnio. Pasitenkinimo jausmas, kurį jaučia tėvai ir vaikai dėl tarpusavio ryšio bei bendravimo, yra fundamentalus šeimos gyvenimo elementas.¹⁰² Vaiko teisė žinoti savo kilmę yra netiesiogiai kilusi iš EŽTK 8 str. reglamentuojamos teisės į šeimos ir privataus gyvenimo gerbimą.¹⁰³ Ši teisė yra sudėtinė jo privataus gyvenimo dalis. Kiekvienas asmuo turi teisę reguliuoti savo privatų gyvenimą. Jeigu vaikas nežino savo kilmės, jis negali pilnai įgyvendinti savo teisės į privatų ir šeimos gyvenimą.

Vaiko teisių konvencija ir EŽTK skiriasi savo turiniu. VTK yra skirta būtent vaikų teisių apsaugai. EŽTK orientuota apskritai į žmogaus teises. Kadangi vaikas yra žmogus, galima vaiko teises sieti su EŽTK numatytais teisėmis. Vaiko teisių konvencija akivaizdžiai detaliau pateikia vaiko teises, EŽTK yra abstraktesnio pobūdžio, nėra specialusis vaiko teisių apsaugos aktas. Teisė žinoti savo kilmę EŽTK išskaitoma 8 str., kuris tiesiogiai šios teisės nenurodo, bet saugo per asmens teisę į privatumą, šeimos gyvenimo gerbimą. Už šiomis sutartimis garantuojamų vaiko teisių įgyvendinimą yra atsakingos, tas sutartis pasirašiusios valstybės. Valstybė turi garantuoti vaiko teisę žinoti savo kilmę, fiksuojant ir registruojant vaiko gimimą, taip pat surinkti visus duomenis susijusius su vaiko tėvų tapatybe.¹⁰⁴

Teisė žinoti savo biologinę informaciją, įtvirtinta Vaiko teisių konvencijoje ir EŽTK, vaikui garantuoja ne tik teisinį autonomiškumą, bet taip pat atspindi vaiko teisių raidą ir jų išsiplėtimą. Savo ruoštu minėtos sutartys spartina ir mokslinius tėvystės nustatymo testus.¹⁰⁵ Asmuo manantis, kad valstybė netinkamai taiko jo teisę žinoti savo kilmę, turi galimybę kreiptis į EŽTT, kad šis priimtų sprendimą situacijose, kuomet asmuo stokoja informacijos susijusios su jo tapatybe. Tačiau tuomet teismai susiduria su asmens teisės žinoti savo kilmę ir konfidencialumo principo

⁹⁹ Žr. išnašą 8: vaiko teisių konvencija, 7 str.

¹⁰⁰ Žr. išnašą 74: Samantha Besson, p. 3.

¹⁰¹ Ten pat, p. 10.

¹⁰² EŽTT sprendimas 1996 m. rugpjūčio 7 d. byloje *Johansen v. Norway*.

¹⁰³ Žr. išnašą 74: Samantha Besson, p. 6.

¹⁰⁴ Ten pat, p. 8.

¹⁰⁵ Žr. išnašą 61: Richard J. Blauwhoff, p. 99-100.

užtikrinimo konfliktu. Konfidencialumo principas gali riboti asmens teisės žinoti savo tėvų tapatybę įgyvendinimą.

3. KONFIDENCIALUMO PRINCIPAS

Konfidencialumas yra etinis principas, kurio privalu laikytis bendraujant vienam asmeniui su kitu.¹⁰⁶ Jis labiausiai pasireiškia teisės, medicinos profesijose, darbo ir verslo santykiuose.¹⁰⁷ Konfidencialumas yra saugumo principas. Jis užtikrina asmeniui, kad asmeninė informacija bus saugoma ir su ja galės susipažinti tik ribotas kiekis asmenų. Dažniausiai konfidencialumas garantuojamas sutartimi. Ją pasirašydamos šalys susitaria, kad pateikiama informacija bus griežtai saugoma. Galima susitarti, kad tam tikrais atvejais informacija bus atskleista, pavyzdžiui, siekiant apsaugoti asmenį. Konfidencialumas kaip ir vaiko teisė žinoti savo kilmę yra fundamentalus principas. Asmuo dalindamasis informacija, kuri yra asmeninė, tikisi, kad ji nebus atskleista tretiesiems asmenims. Net ir tuo atveju, kai nėra sudaryta konfidencialumo sutartis.

Donoras, įtėviai siekia, kad būtų išsaugotas jų konfidencialumas, anonimiškumas arba paprastai tariant paslaptis. Tačiau reikia atskirti kas yra konfidencialumas, anonimiškumas ir paslaptis. “Paslaptis tradicine to žodžio prasme – informacija, kuri arba nuslepia, arba skirtingais lygmenimis atskleidžiama kitiems žmonėms”, teigia M. Karpel.¹⁰⁸ Iš to galima daryti išvadą, kad tos paslapties niekas negali žinoti, antraip tai jau nebus paslaptis. Nebent ją patiki pats jos turėtojas. Kai šia paslaptimi yra pasidalinama su tam tikros profesijos turėtoju, laikoma kad ji tampa profesine paslaptimi. Profesinė paslaptis įpareigoja asmenį laikytis konfidencialumo.¹⁰⁹ Tai reiškia, kad konfidencialumas yra glaudžiai susijęs su paslaptimi, tačiau negalima jų tapatinti. Konfidencialumas yra tam tikros profesijos etinis principas. Jis labai svarbus siekiant tęsti santykius tarp šalių, nes be konfidencialumo užtikrinimo jie gali būti nutraukti ar iškreipti.

Konfidencialumas ir anonimiškumas taip pat yra susijusios sąvokos, bet kartu ir skirtingos. Konfidencialumas suprantamas kaip žodinis, rašytinis tikrumas, anonimiškumas – nežinomas vardas.¹¹⁰ Konfidencialumas dažnai vertinamas kaip giminingos reikšmės privatumo principui.¹¹¹ Asmens privatumas saugomas EŽTK 8 str., kuriame numatyta, jog „[k]iekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas“. Yra būtina apsaugoti asmens privatų gyvenimą nuo nepagrįsto kišimosi, tačiau tuo pačiu reikia pastebėti, kad ši teisė nėra absoliuti, ji ribojama

¹⁰⁶ Confidentiality, <http://prs.heacademy.ac.uk/projects/ethics/documents/confidentiality.pdf>, [aplankyta 2012 04 09].

¹⁰⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Confidentiality>, [aplankyta 2010 04 09].

¹⁰⁸ Mark Karpel, I. Conceptual and Ethical Issues in the Relational Context, *Family Process*, (1980(19)), p. 296, per Gyvenimo ir tikėjimo institutas, Aktualieji bioetikos klausimai, *Bioetikos principai*, www.gtinstitutas.lt/gti/kursai/4/Bioetikos%20principai.doc, [aplankyta 2012 05 10].

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ Rose Wiles, Graham Crow, Sue Heath, Vikki Charles, *Anonymity and Confidentiality*, (University of Southampton: 2006), p. 1.

¹¹¹ Ten pat.

viešojo intereso.¹¹² Anot, K.Čilinsko, teisė į asmens privataus gyvenimo gerbimą nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose apibrėžiama gana abstrakčiai, paliekant jos turinį išplėtoti teismų praktikai.¹¹³ Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja rezoliucijoje Nr. 428/1970 „Dėl masinės informacijos priemonių ir žmogaus teisių“ numatyta, kad teisė į privatumo gerbimą, apima žmogaus teisę gyventi asmeninį gyvenimą, galima kištis minimaliai.¹¹⁴ Matome, kad vis tik paliekama minimali kišimosi galimybė. Teisė į privatumą ribojama numatytais pagrindais: „kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti“¹¹⁵. *Olsson v. Sweden*¹¹⁶ byloje teismas konstatavo, kad būtinybės sąvoka reiškia tai, kad kišimasis turi atitikti svarbų visuomeninį poreikį, būtinumas turi būti proporcingas siekiamam tikslui. U.Kilkelly manymu, teismai aiškiai neapibrėžė demokratinės visuomenės reikšmės, tačiau iš priimtų sprendimų, galima spręsti, kad ji turi atitikti tolerancijos, teisės viršenybės, proporcingumo tarp individo teisių kriterijus.¹¹⁷

Konfidencialumas svarbus įvaikinimo ir dirbtinio apvaisinimo procesuose. Įvaikinimas yra slaptas procesas. Vieni mano, kad konfidencialumas yra absoliuti vertybė įvaikinimo procese, kiti kad – žala.¹¹⁸ Jis laikomas vertybe, nes apsaugomi asmens duomenys, žala – nes pažeidžiamos vaiko teisės. CK numatyta, kad „[b]e tėvių sutikimo, kol vaikas sulaukia pilnametystės, negali būti atskleisti duomenys apie įvaikinimą. Vaikui nuo keturiolikos metų, taip pat buvusiems vaiko artimiesiems giminaičiams pagal kilmę ar kitiems asmenims teismo, nagrinėjusio įvaikinimo bylą, leidimu gali būti suteikta informacija apie įvaikinimą, jei ši informacija reikalinga dėl vaiko, jo artimojo giminaičio ar kitų asmenų sveikatos ar kitų svarbių priežasčių.“¹¹⁹ Taigi konfidencialumo išsaugojimas yra garantuojamas įstatymų lygmenyje. Informacija gali būti atkleista tretiesiems asmenims tik tada, kai reikalinga dėl medicininių sumetimų, pavojaus sveikatai ar gyvybei. Pastebėtina ir tai, kad konfidencialumas nėra reguliuojamas pagal vieną standartą būdingą visoms valstybėms.¹²⁰

¹¹² S. D Warren., L. D. Brandeis, The Right to Privacy, *Harvard Law Review*, (1890, No. 5.), http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/articles/privacy/Privacy_brand_warr2.html, [aplankyta 2012 05 15].

¹¹³ Danutė Jočiėnė, Kęstutis Čilinskas, *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*, (Vilnius: 2004), p. 57.

¹¹⁴ Resolution 428 (1970) containing a declaration on mass communication media and human rights. Parliamentary Assembly. Council of Europe, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta70/eres428.htm>, [aplankyta 2012 05 15].

¹¹⁵ Žr. išnašą 93: EŽTK, 8str., 2d.

¹¹⁶ EŽTT sprendimas 1988 m. kovo 24 d. byloje *Olsson v. Sweden*.

¹¹⁷ Ursula Kilkelly A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights, *Human rights handbooks*, No. 1, <http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/77A6BD48-CD95-4CFF-BAB4-ECB974C5BD15/0/DG2ENHRHAND012003.pdf>, [aplankyta 2012 05 15], p. 31

¹¹⁸ Gediminas Sagatys, „Įvaikinimo teisinio reguliavimo problemos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje“, *Jurisprudencija*, (2008, 2(104)), p. 24.

¹¹⁹ Žr. išnašą 6: CK, 3.221 str. 2, 3 d.

¹²⁰ Žr. išnašą 118: Gediminas Sagatys, p. 24.

Įprastai ir dirbtinio apvaisinimo procesas užtikrinamas konfidencialumo principu. Užsienyje donorams garantuojamas konfidencialumas, jį numato spermų bankų įstatymai, taip pat dirbtinio apvaisinimo įstatymai.¹²¹ Kalifornijos spermų banke garantuojamas anonimiškumas, kuris gali būti atskleistas tik esant donoro sutikimui.¹²² Donorams suteikiamas specialus numeris, prie kurio priskiriama ir visa informacija apie donorą, išskyrus jo tapatybės duomenis.¹²³

Tik esant konfidencialumo užtikrinimui veikia lytinių ląstelių donorystės ir įvaikinimo institutai. Nesant konfidencialumo užtikrinimo, minėti institutai gali veikti nebe taip kaip tikisi asmenys siekiantys įsivaikinti vaiką ar gametų donorai, kurių dažniausia pagrindinis tikslas – užsidirbti. Įvaikinimų gali sumažėti, kadangi nebūtų saugoma paslaptis, tėviai rizikuotų savo būsimos šeimos gerove. Taip pat gali būti, kad dažnas asmuo norintis tapti gametų donoru, be konfidencialumo užtikrinimo atsisakytų juo būti.

Visiškas anonimiškumas garantuojamas Prancūzijoje, JAV.¹²⁴ Tiesa, JAV taiko abu variantus: visišką anonimiškumą ir anonimiškumą su sutikimu, kad prireikus tapatybę bus atskleista.¹²⁵ Švedijoje, Anglijoje, Velse ir dar keliose Europos valstybėse, lytinių ląstelių donoro anonimiškumas visiškai panaikintas.¹²⁶ Pasak, Brigitte J. Clark, Jungtinių Tautų komitetas 2002 metais pateikdamas vaiko teisių konvencijos 7 str. interpretaciją, sukritikavo tas valstybes, kurios vis dar taiko visišką anonimiškumą dirbtinio apvaisinimo procese.¹²⁷ Komiteto išsakytas požiūris neturi prievartos mechanizmo, tai rekomendacijos, į kurias valstybės neprivalo atsižvelgti.

Biologinė motina gali norėti išsaugoti savo tapatybę arba biologinio tėvo tapatybę. Kraštutiniu atveju moteris gali būti išprievartauta ir nenorėti, kad vaikas žinotų savo tėvo tapatybę. Vyras, auginantis savo žmonos vaiką, bet nesantis jo biologinis tėvas, taip pat gali turėti interesą išsaugoti paslaptį, kad nėra tikrasis vaiko tėvas. Tėviai, siekdami išsaugoti savo socialinius šeimos santykius, nenori atskleisti, kad jų auginamas vaikas nėra susietas su jais biologiniais ryšiais. Gametų donoras siekia išsaugoti savo tapatybę paslapyje, nes jo tikslas ne susilaukti vaikų, o padėti poroms negalinčioms jų turėti. Visi šie skirtingų asmenų grupių siekiai yra natūraliai suprantami ir pateisinami, tačiau atsiranda vaiko interesas žinoti savo kilmę. Tada reikia nustatyti, kas turi prioritetą – asmens konfidencialumo išsaugojimo siekiamybė ar vaiko teisė žinoti savo tikrąją kilmę ir biologinius tėvus.

¹²¹ An Informatikon Resource For Sperm Donors, California Sperm bank, <http://www.spermbank.com/newdonors/index.cfm?ID=5>, [aplankyta 2012 05 10].

¹²² Ten pat.

¹²³ Ten pat.

¹²⁴ Brigitte J. Clark, *A Balancing Act? The Rights of Donor-conceived Children to know their Biological Origins*, (Selected Works, January, 2011), p. 1, http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=brigitte_clark, [aplankyta 2012 05 10].

¹²⁵ Ten pat.

¹²⁶ Žr. išnašą 124: Brigitte J. Clark, p. 1.

¹²⁷ Ten pat, p. 6.

4. VAIKO TEISĖS ŽINOTI SAVO KILMĘ IR KONFIDENCIALUMO PRINCIPO KONFLIKTAS

Neretai vienos žmogaus teisės konfliktuoja su kitomis žmogaus teisėmis. Konfliktinės situacijos tarp skirtingų žmogaus teisių būna iššūkis teismams, formuojant praktiką ir konstatuojant, kuri teisė konkrečioje situacijoje turi viršenybę. Ne išimtis ir vaiko teisė žinoti savo kilmę. Ši teisė konfliktuoja su biologinio tėvo, motinos, biologinės motinos vyro, įtėvių bei donoro teisėmis.¹²⁸ Pagrindinė minėtų subjektų teisė yra išsaugoti konfidencialumą.

Vaikas, kuriam jo kilmė yra nežinoma, turi interesą įgyvendinti turimą teisę ją žinoti. Įvaikinto vaiko, gimusio ne santuokoje vaiko ir vaiko gimusio dirbtinio apvaisinimo būdu situacija skiriasi, socialiniu, etiniu ir teisiniu aspektu.¹²⁹ Vaikų namuose augantis vaikas ar įvaikintas vaikas dažniausiai apskritai nežino kas yra jo tėvai. Jis patenka į svetimą šeimą ir laikui bėgant ją pradeda traktuoti kaip savo vienintelę šeimą. Vieni siekia pažinti savo biologinius tėvus, kiti net nežino, kad augo įtėvių šeimoje. Tačiau net ir tokiu atveju vaiko teisė žinoti savo kilmę neišnyksta, bet atsiranda tikimybė, kad ji niekada nebus realizuota. Dirbtinio apvaisinimo būdu gimęs vaikas nežino vieno iš savo tėvų. Vaikui siekiančiam išsiaiškinti savo kilmę, kliūtimi gali tapti tėvo, motinos, įtėvių ar lytinių ląstelių donoro teisė į konfidencialumo išsaugojimą.

Vaiko teisės žinoti savo kilmę užtikrinimo svarba jau nuo 1980 metų įtvirtinama Europos valstybių teisėje. Valstybės prisiėmė įsipareigojimus pagal EŽTK ir Vaiko teisių konvenciją garantuoti asmeniui teisę žinoti savo kilmę. Vienos valstybės šiai teisei suteikia daugiau reikšmės, kitos mažiau. Reikšmingumą lemia valstybių socialiniai, tradiciniai santykiai visuomenėje, suformuotos vertybės.¹³⁰ Reikia pastebėti, kad asmens teisė į konfidencialumą yra taip pat labai svarbi. Konfidencialumo principas kaip ir asmens teisė žinoti savo tapatybę yra fundamentalus. Konfidencialumo principo ir vaiko teisės žinoti savo kilmę konfliktas yra akivaizdus, o kuri teisė turi prioritetą nustatyti nelengva.

Donorų konfidencialumas, skatina asmenis donuoti savo lytines ląsteles. Belgija, Bulgarija, Danija, Graikija, Vengrija, Latvija, Portugalija, Slovakija, Ispanija leidžia konfidencialią vyriškų lytinių ląstelių donorystę.¹³¹ Danijoje vaikas neturi teisės žinoti donoro tapatybės.¹³² Austrija, Suomija, Nyderlandai, Švedija, Norvegija, Šveicarija atsisako konfidencialios vyriškų lytinių

¹²⁸ Žr. išnašą 74: Samantha Besson, p.10.

¹²⁹ Ten pat, p.2.

¹³⁰ Ten pat, p. 16.

¹³¹ Etiniai „Už“ ir „Prieš“ dirbtinio (pagalbinio) apvaisinimo diskusijoje <http://bioetika.sam.lt/index.php?970061941>, [aplankyta 2012 05 01].

¹³² Ten pat.

ląstelių donorystės.¹³³ Prancūzijoje vaikui negarantuojama teisė žinoti savo kilmę. Visais atvejais yra išsaugomas motinos arba donoro anonimiškumas. Pasaulyje Prancūzijos pozicija saugoti konfidencialumą – kritikuojama. Pripažįstama, kad ji didžia dalimi yra priešinga tam, ką deklaruoja EŽTK.¹³⁴

Jungtinėje Karalystėje vaiko teisė žinoti savo kilmę nėra pripažįstama kaip absoliuti, ieškoma balanso tarp vaiko ir kitų asmenų interesų.¹³⁵ Pradžioje donorams buvo garantuojamas visiškas anonimiškumas, požiūris keitėsi jau 2002 metais.¹³⁶ 2005 pripažinta, kad vaiko teisė žinoti savo kilmę turi viršenybę prieš anonimiškumo išsaugojimą.¹³⁷

Vokietijoje vaiko teisė žinoti savo kilmę įtvirtinta nuo 1988 metų. Šiandien anonimiškumo atsisakymas yra toleruojamas. Vokietija laikosi pozicijos, kurią padiktavo EŽTK – kiek yra įmanoma, vaikas turi teisę žinoti savo kilmę.¹³⁸

Šveicarijoje vaiko teisė žinoti savo kilmę turi visišką viršenybę prieš konfidencialumo principą. Jau 1980 metais ši vaiko teisė buvo pripažinta, remiantis asmeninės laisvės principu.

JAV vis dar dažniau praktikuojama anoniminė lytinių ląstelių donorystė. Tačiau pastebima, kad vis labiau populiarėja klinikos, siūlančios nekonfidencialias donacijas.¹³⁹

Valstybių praktika sprendžiant konfidencialumo klausimus vis dar pakankamai skirtinga. Tačiau pastebima tendencija, kad nuo konfidencialumo absoliutaus gynimo, pereinama prie vaiko teisės žinoti savo tėvų tapatybę užtikrinimo.

4.1 Konfidencialumas dirbtinio apvaisinimo procese

Šiandien vis daugiau atsiranda šeimų, kurios negali susilaukti vaikų dėl vienokių ar kitokių medicininių, genetinių problemų. Šiuolaikinė medicinos pagalbos priemonė tokioms šeimoms yra dirbtinis apvaisinimas. Yra du pagrindiniai dirbtinio apvaisinimo būdai, panaudojant sutuoktinio

¹³³G. Lockwood. Europe's patchwork of ART legislation and regulation. Focus on reproduction, 2009 September http://www.eshre.eu/binarydata.aspx?type=doc&sessionId=4x1kws55x4cdbv4531f2dueu/ESHRE_Sep_09.pdf, [aplankyta 2012 05 02];

¹³⁴ Žr. išnašą 74: Samantha Besson, p. 18.

¹³⁵ Ten pat.

¹³⁶ Lucy Frith, „Gamete donation and anonymity: the ethical and legal debate“, *Human reproduction*, (2001, vol. 16), p. 818-20.

¹³⁷ Kathryn Almack, Seeking Sperm Accounts of Lesbian Couples' Reproductive Decision-Making and Understandings of the Needs of the Child, *International Journal of Law, Policy and the Family*, (2006, vol., 20), p. 4.

¹³⁸ Žr. išnašą 74: Samantha Besson, p. 19.

¹³⁹ Joanna E. Scheib, Rachel A. Cushing, Open-identity donor insemination in the United States: is it on the rise? *Fertility and Sterility*, (2007, Vol. 88, No. 1), http://www.thespermbankofca.org/sites/default/files/2007_ScheibCushing.pdf, [aplankyta 2012 05 02].

spermą ir apvaisinant donoro sperma. Šiam darbui aktualus apvaisinimas donoro sperma, nes tik tuomet reikia nuspręsti kas svarbiau ar vaiko teisė žinoti savo kilmę ar donoro anonimiškumas.¹⁴⁰

Vienos valstybės yra priėmusios įstatymus reglamentuojančius dirbtinį apvaisinimą, kitos taip pat ir Lietuva vis dar svarsto įstatymo priėmimo klausimą ir vadovaujasi bendrais principais. Principai nustatyti Europos Sąjungos 2006/17/EB direktyvoje¹⁴¹, įgyvendinančioje Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2004/23/EB, nustatančią žmogaus audinių ir ląstelių donorystės, įsigijimo, ištyrimo, apdoravimo, konservavimo, laikymo bei paskirstymo kokybės ir saugos standartus taip pat 1999 m. gegužės 24 d. sveikatos apsaugos ministro įsakyme Nr. 248, kuriame buvo nurodyta dirbtinio apvaisinimo tvarka.¹⁴² Šiuo nutarimu patvirtinta tvarka neapima visų problemų išskylančių su dirbtiniu apvaisinimu, teigia V. Mikelėnas¹⁴³. Donoro anonimiškumo klausimas nesprenžiamas. Numatyta, kad dirbtiniu būdu apvaisinama moteris privalo būti susituokusi, apvaisinimui panaudojama jos sutuoktinio sperma.¹⁴⁴ LR CK nurodo, kad „[d]irbtinio apvaisinimo sąlygas, būdus, tvarką, taip pat vaiko, gimusio dirbtinio apvaisinimo būdu, motinystės ir tėvystės klausimus reglamentuoja kiti įstatymai.“¹⁴⁵ Taigi dirbtinio apvaisinimo teisinės procedūros labai siauros, įstatymai vis dar nepriimti.

Lietuvoje buvo svarstyta įvairiausių dirbtinio apvaisinimo įstatymų projektų, tačiau iki šiol nėra priimtas dirbtinio apvaisinimo įstatymas. Naujausi dirbtinio apvaisinimo įstatymų projektai buvo siūlomi dar 2011 metais. Seimui pristatyti Pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas Nr. XIP-2388 ir alternatyvus Dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas Nr. XIP-2502. Jais siekiama reglamentuoti pagalbinį (dirbtinį) apvaisinimą bei lytinių ląstelių laikymo ir paruošimo sąlygas Lietuvoje. Dėl šių dviejų projektų vyko diskusijos ir vis dėlto galutinis įstatymas nėra priimtas. LR Vyriausybės nutarime dėl pagalbinio apvaisinimo įstatymo projekto Nr. XIP 2388 ir Nr. XIP 2502¹⁴⁶ pažymėta, kad įstatymo projekte numatyta nuostata, draudžianti suteikti informaciją apie lytinių ląstelių donoro tapatybę yra prieštaraujanti vaiko teisių apsaugos 7 straipsniui. Projektas yra pažeidžiantis vaiko interesų pirmumo principą, įtvirtintą 3 straipsnyje. Pažeidžiamas ir CK 3 str., 1 d., o taip pat ir VTAPI 4 str. 1d. 1p. Vyriausybės nutarime pažymėta, kad siekis nuslėpti donoro tapatybę gali sukelti įvairių socialinių ir medicininių problemų, tokių kaip kraujomaiša. Projektas Nr. XIP-2502, taip pat įvertintas kritiškai. Jame išvis nebuvo pateikta teisinio reguliavimo dėl

¹⁴⁰ Žr. išnašą 42: Valentinas Mikelėnas, p. 328.

¹⁴¹ Komisijos direktyva 2006/17/EB, 2006 02 08 įgyvendinanti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2004/23/EB, nustatančią žmogaus audinių ir ląstelių donorystės, įsigijimo, ištyrimo, apdoravimo, konservavimo, laikymo bei paskirstymo kokybės ir saugos standartus.

¹⁴² Dėl dirbtinio apvaisinimo tvarkos patvirtinimo, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas (1999 05 24, nr. 248).

¹⁴³ Žr. išnašą 42: Valentinas Mikelėnas, p. 330

¹⁴⁴ Ten pat.

¹⁴⁵ Žr. išnašą 6: CK, 3.154 str.

¹⁴⁶ Dėl LR pagalbinio apvaisinimo įstatymo projekto Nr. XIP 2388 ir Nr. XIP 2502, LR Vyriausybės nutarimas (2011), www.lrv.lt/Posed_medz/2011/110302/26.pdf, [aplankyta 2011 12 28].

lytinių ląstelių donoro konfidencialumo klausimo, nes donorystė leidžiama tik tarp susituokusių asmenų, ir tik sutuoktinio sperma galima naudoti apvaisinant moterį. Taigi projektai buvo atmesti. Lietuvoje nėra dirbtinio apvaisinimo įstatymo, nėra spermos bankų, dažniausiai dirbtiniu būdu apvaisinamos moterys savo vyro gametomis.¹⁴⁷

Pasaulyje taikoma geriausių vaiko interesų doktrina. Ji netiesiogiai nurodo, kad vaiko interesai yra aukščiau už kitų asmenų interesus. Požiūris, kad vaikas gimęs dirbtinio apvaisinimo būdu, neturi žinoti donoro tapatybės, šiandien labai pasikeitė.¹⁴⁸ Pradedama teigti, kad donorų anonimiškumo užtikrinimas turi būti panaikintas. Švedija buvo pirmoji valstybė, kuri panaikino donorų anonimiškumo išsaugojimą dar – 1984.¹⁴⁹ Vėliau jos pavyzdžiu sekė ir kitos valstybės – Anglija, Austrija, Nyderlandai, Naujoji Zelandija, Norvegija.¹⁵⁰

Nors dauguma pasaulio valstybių atsisako donorų anonimiškumo užtikrinimo, neretai vaikas nesužino apie savo tikrąją kilmę. Vaiko teisė žinoti savo kilmę ribojama tėvų siekiu išsaugoti paslaptį. Būsimieji tėvai siekia sukurti šeimą, auginti vaiką, sukurti stiprų ryšį, sąjungą su vaiku. Jie turi teisę į konfidencialumą ir teisę, kad biologiniai tėvai neįsiterptų į jų kuriamą šeimą.¹⁵¹ Vaikas gali sužinoti apie savo kilmę tik tėvų gera valia.

Dažniausiai donoriai pageidauja išsaugoti savo anonimiškumą pasirašydami konfidencialumo kontraktą su spermos banku ar ligonine. Donoras neturi įtakos vaiko pradėjimui ir gimimui, jo nesieja su vaiku jokie emociniai ryšiai.¹⁵² Vaiko pradėjimu rūpinasi būsimieji tėvai, jie inicijuoja dirbtinio apvaisinimo procesą. Pasirenkamas donoras pagal aprašymą. Donoro ir tėvų interesai skirtingi. Donoras nesiekia turėti vaiko ir jam teisiškai įsipareigoti. Jis suinteresuotas padėti šeimoms arba gauti kompensaciją.¹⁵³ Kompensacija už kiaušinėlių ar spermos donorystę yra labiau tikėtinas interesas negu altruistinis siekis padėti.¹⁵⁴ Todėl kritikai dirbtinį apvaisinimą ir lytinių ląstelių donorystę vertina kaip verslą, kuris nuvertina ir paneigia vaiko interesus ir teises.¹⁵⁵

Konfidencialumo išsaugojimo ir anonimiškumo, dažniausiai tikisi abi dirbtinio apvaisinimo šalys, tėvai ir donoras. Tačiau donorų anonimiškumo išsaugojimo interesas yra kur kas

¹⁴⁷ Nevaisingumo gydymas ir dirbtinis apvaisinimas, http://seimos.sveikas.lt/lt/vaiku_sveikata/nevaisingumo_gydymas_ir_dirbtinis_apvaisinimas/ [aplankyta 2012 03 29].

¹⁴⁸ Marsha Garison, „Law making for baby making: An interpretative Approach to the Determination of Legal Parentage“, *Harvard law review*, (2002, vol. 113), p. 893-94.

¹⁴⁹ Žr. išnašą 136: Lucy Frith, p. 818-19.

¹⁵⁰ Betsy Streisand, *Who 's Your Daddy?*, US News and World Report, (2006), <http://health.usnews.com/usnews/health/articles/060213/13donor.htm>, [aplankyta 2012 03 03].

¹⁵¹ Mary Kate Kearney, „Identifying sperm and egg donors: opening pandora's box“, *Journal of Law and Family studies*, (2011, vol. 13), p. 227.

¹⁵² Žr. išnašą 150: Betsy Streisand.

¹⁵³ Thomas K. Sylvester, *The case against sperm donor anonymity*, (Yale Law School), <http://donorsiblingregistry.com/legal.pdf>, [aplankyta žiūrėta 2012 03 20].

¹⁵⁴ Žr. išnašą 151: Mary Kate Kearney, p. 227.

¹⁵⁵ Žr. išnašą 153: Thomas K. Sylvester.

didesnis.¹⁵⁶ Dažniausiai konfidencialumo išsaugojimo pažadas atlieka pagrindinį vaidmenį donoro apsisprendime tapti gametų donoru, teigia Julie L. Sauer.¹⁵⁷

Yra įrodymų, kad vaikai nuo kurių nuslepia jų kilmės istorija patiria neigiamų psichologinių padarinių.¹⁵⁸ Jie išgyvena įvairiausias abejones, patiria psichologinių traumų, depresiją. Vaikai žinantys, kad vienas jo tėvų nėra biologinis tėvas siekia jį pažinti.¹⁵⁹ Dažniausiai vaikui sužinojusiam, kad jis yra dirbtinio apvaisinimo rezultatas, nerūpi, kad donoras suteikdamas savo gametas siekė išsaugoti savo tapatybę paslapyje, kad jo tikslas – kompensacija. Vaikas susitelkia tik į tai, kad jis neturi informacijos apie savo biologinį tėvą, teigia Mary Kate Kearney.¹⁶⁰

Visa tai kas paminėta aukščiau veda į konfidencialumo principo ir vaiko teisės žinoti savo kilmę konfliktą. Donoras pasirašęs konfidencialumo išsaugojimo sutartį su spermos banku arba ligonine, tikisi, kad tokio susitarimo bus laikomasi.¹⁶¹ Sutartis turi įstatymo galią ir negali būti sulaužyta be donoro informavimo ir sutikimo dėl duomenų atskleidimo. Galima numanyti, kad donoro sutikimas gaunamas retai.

Taigi vaiko teisių, tėvų interesų ir donoro siekio išsaugoti anonimiškumą konfliktas labai aiškus ir gilus. Tačiau vien to, kad donorą ir įstaigas, kurios taiko dirbtinio apvaisinimo procedūras sieja sutartis dėl anonimiškumo ir tėvų siekis neatskleisti tiesos apie vaiko kilmę nereiškia, kad vaiko teisė žinoti savo biologinius tėvus nėra svarus pagrindas atskleisti informaciją susijusią su tapatybe. Ar vaiko teisė žinoti savo kilmę turi viršenybę prieš konfidencialumą, padės atskleisti teismų praktika.

4.2 Konfidencialumas įvaikinimo procese

Įvaikinimas ir dirbtinis apvaisinimas iš esmės yra skirtingos procedūros. Kaip minėta aukščiau dirbtinio apvaisinimo būdu gimęs vaikas nežino vieno iš savo biologinių tėvų, įvaikintas vaikas dažniausiai nežino abiejų tėvų tapatybės. Abu procesai yra panašūs tuo, kad juose veikia konfidencialumo principo užtikrinimas. Iš esmės skiriasi tik priežastys kodėl siekiama išsaugoti konfidencialumą.

¹⁵⁶ Julie L. Sauer, Comment, Competing Interests and Gamete Donation: The Case for Anonymity, (Seton Hall university of Law Rev., 2009) p. 928, <http://law.shu.edu/Students/academics/journals/law-review/Issues/archives/upload/Sauer.pdf>, [aplankyta 2012 04 05].

¹⁵⁷ Ten pat.

¹⁵⁸ Elizabeth Marquardt, Norval D. Glenn & Karen Clark, *My Daddy's Name Is Donor: A New Study of Young Adults Conceived through Sperm Donation*, (Institute for American values, 2010), p. 5-6, http://www.familyscholars.org/assets/Donor_FINAL.pdf, [aplankyta 2012 04 17].

¹⁵⁹ Ten pat.

¹⁶⁰ Žr. išnašą 151: Mary Kate Kearney, p. 228.

¹⁶¹ Ten pat, 227-28.

Įvaikinimas yra kur kas senesnis procesas nei dirbtinis apvaisinimas. Kaip bebūtų keista įvaikinimo procesas ne visada buvo slaptas ir konfidencialus.¹⁶² Iki pat 1930 metų įvaikinimo įrašai ir informacija apie įvaikinimą buvo prieinama ir atvira kiekvienam įvaikinimo proceso dalyviui.¹⁶³ Elizabeth J. Samuels pastebi, kad pasikeitimas įvyko norint apsaugoti įvaikinimo proceso šalis nuo visuomenės, jos kritikos.¹⁶⁴ Laikui bėgant priežasčių kodėl turi būti išsaugotas konfidencialumas vis daugėjo, imta atsižvelgti į kiekvieno individo interesus.¹⁶⁵ Keturi subjektai turi interesų įvaikinimo procese: biologiniai tėvai, įtėviai, įvaikis ir valstybė.¹⁶⁶ Kiekvieno paminėto subjekto interesai yra svarstomi atskirai.

Biologiniai tėvai, kurie atiduoda savo vaiką į įvaikinimo įstaigą siekia sau užsitikrinti konfidencialumą, kadangi dažniausiai jie būna susiplanavę sau „naują gyvenimą“, ateitį be vaiko. Galbūt siekia sukurti naujas šeimas ir nusišypsoti faktą, kad buvo susilaukę vaiko.¹⁶⁷ JAV buvo iškelta byla¹⁶⁸, kurioje biologiniai tėvai atidavę savo vaiką įvaikinti, teigė, kad jiems teisė į konfidencialumo užtikrinimą garantuoja konstitucija. Tenesio valstija savo įstatymuose numatė, kad įvaikintas vaikas sulaukęs 21 metų gali gauti informaciją susijusią su jo gimimu ir biologiniais tėvais. Biologiniai tėvai teigė, kad tokiu būdu yra pažeidžiama jų teisė į privatumą, kurią garantuoja JAV konstitucija. Jie manė, kad informacijos atkleidimas įtakoja jų gyvenimą ir šeimos kūrimą. Aukščiausias teismas atmetė biologinių tėvų argumentus, teigdamas, kad informacija buvo atskleista remiantis vaiko ir visuomenės geriausiais interesais. Taip pat pasisakė, kad biologiniams tėvams visuomet išlieka teisė vėliau atsisakyti bendrauti su savo biologiniu vaiku po jų tapatybės atskleidimo.

Įtėviai taip pat siekia konfidencialumo ir įvaikinimo informacijos apsaugos. Jų interesas yra apsaugoti savo naują šeimą nuo bet kokio galimo biologinių tėvų įsikišimo ir poveikio jų įvaikintam vaikui.¹⁶⁹ Jie gali baimintis, kad vaiko bendravimas su biologiniais tėvais gali ardyti jo bendravimą su jais – įtėviais.¹⁷⁰ Įtėviams svarbu, kad konfidencialumas būtų užtikrinamas viso įvaikinimo procese.¹⁷¹ Jie kaip teisėti vaiko tėvai gali manyti, kad vaikui negalima atskleisti tiesos

¹⁶² Elizabeth J. Samuels, *The Idea of Adoption: An Inquiry into the History of Adult Adoptee Access to Birth Records*, *Rutgers Law Review*, (2001, vol. 53), p. 367,368 http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=275730, [aplankyta 2012 04 16].

¹⁶³ Žr. išnašą 151: Mary Kate Kearney, p. 216.

¹⁶⁴ Žr. išnašą 162: Elizabeth J. Samuels, p. 368.

¹⁶⁵ Žr. išnašą 151: Mary Kate Kearney, p. 216.

¹⁶⁶ Ten pat.

¹⁶⁷ Ten pat.

¹⁶⁸ JAV byla: *Doe v. Sundquist*, 2S. W. 3d, Tennessee, 1999.

¹⁶⁹ Wayne Deloney, *Unsealing Adoption Records: The right to privacy Versus the Right os Adult Adoptees to Find Their Birthparents*, *Whittier J. Child. & Fam. Advoc.* (2007-2008, vol. 117), p.136.

¹⁷⁰ Caroline B. Fleming, *The Open-Records Debate: Balancing the Interests of Birth Parents and Adult Adoptees*, 11 Wm. & Mary J. Women & L. 461 (2005), <http://scholarship.law.wm.edu/wmjowl/vol11/iss3/6>, [aplankyta 2012 04 17].

¹⁷¹ Žr. išnašą 151: Mary Kate Kearney, p. 220.

apie jo kilmę, dėl paties vaiko emocinio stabilumo ar psichikos pažeidimų.¹⁷² Įtėviai turi teisę spręsti dėl vaiko gerovės, jie atsakingi už vaiką ir gali priimti sprendimus, kurie, jų manymu, tinkamiausi vaiko gerovei ir interesams. Ši jų teisė realizuojama, kol vaikas tampa pilnamečiu.¹⁷³ Dažnai interesas nusišlępti vaiko kilmę nedingsta ir vaikui suaugus. Tačiau tuomet pilnametis pats priima sau naudingiausias sprendimus.

Valstybė taip pat turi tam tikrų interesų įvaikinimo procese, teigia R. Cabellero.¹⁷⁴ Pirmiausia valstybės pareiga yra apsaugoti ir ginti vaikų namuose augantį vaiką, jo interesus.¹⁷⁵ Svarbu, kad įvaikinamas vaikas patektų į stabilią šeimą, kuri jam garantuotų pilnavertį gyvenimą. Taip pat valstybė turi ginti konfidencialumo principą, jei jis yra garantuojamas sutartimi tarp įvaikinimo įstaigos ir įtėvių.¹⁷⁶

Įvaikis – pats svarbiausias įvaikinimo proceso dalyvis, turintis savo interesus. Jo interesai gali būti priešingi įtėvių, biologinių tėvų ar valstybės interesams. Įvaikio siekis sužinoti savi kilmę, turi būti užtikrinamas dėl įvairių priežasčių, sako Mary Kate Kearney.¹⁷⁷ Pirma, įvaikiai nori sužinoti iš kur jie kilę. Kad tai sužinotų jiems reikia žinoti kas yra jų biologiniai tėvai.¹⁷⁸ Vaikai žinantys, kad yra įvaikinti gali siekti sužinoti savo biologinių tėvų tapatybę dėl medicininių priežasčių. Pavyzdžiui, inkstų persodinimo operacijos atveju, kai tinkamas yra tik genetiškai atitinkantis audinys.

Geraldine Van Bueren, mano, kad įvaikintam vaikui ar augančiam vaikų namuose, draudimas nesulaukus pilnametystės gauti dokumentus, susijusius su jo kilme yra įstatyminė diskriminacija.¹⁷⁹ Nors tarptautiniame lygmenyje bandoma spręsti šią problemą ir mažinti diskriminacijos lygmenį, daugelis valstybių vis tiek yra numačiusios, kad kilmės atskleidimas galimas tik sulaukus pilnametystės.¹⁸⁰

CK numato, kad „be įtėvių sutikimo, kol vaikas sulaukia pilnametystės, negali būti atskleisti duomenys apie įvaikinimą“¹⁸¹. Tai reiškia, kad vaikas nesulaukęs pilnametystės teisiškai negali sužinoti kas yra jo biologiniai tėvai. Informacija neatskleidžiama, jei tėvai nesutinka. O kaip buvo minėta aukščiau, dažniausiai tėvai siekia nusišlępti įvaikinimo faktą, kad galėtų kurti savo šeimą, kad vaikas juos traktuotų kaip savo tikruosius tėvus. Net ir tuo atveju, kai vaikas pakankamai

¹⁷² Jennifer R. Ricine, „Fundamental Rights Debate: Should Wisconsin Allow Adult Adoptees Unconditional Access to Adoption Records and Original Birth Certificates?“, *Wisconsin Law Rev.* (2002), p. 1452.

¹⁷³ Žr. išnašą 151: Mary Kate Kearney, p. 220.

¹⁷⁴ Rosemary Cabellero, „Open Records Adoption: Finding the Missing Piece“, (0 S. III. U.L.J., 2005-2006), p. 300.

¹⁷⁵ Ten pat, p. 301.

¹⁷⁶ Ten pat, p. 300.

¹⁷⁷ Žr. išnašą 151: Mary Kate Kearney, p. 221.

¹⁷⁸ Žr. išnašą 169: Wayne Deloney, p.133.

¹⁷⁹ Geraldine Van Bueren, „Childrens' Access to Adoption Records- State Discretion or an Enforceable International Right?“, *Modern Law Review*, (Published by Blackwell Publishers: Limited 1995, 58:1, January.), p. 38.

¹⁸⁰ Ten pat..

¹⁸¹ Žr. išnašą 6: CK, 3.221 str.

suaugęs, kad suprastų, kad įtėviai nėra jo tikrieji tėvai, jis neturi teisės žinoti informaciją apie savo biologinius tėvus, jei su tuo nesutinka įtėviai. CK užtikriną išimtį, kad vaikui nuo keturiolikos metu, taip pat buvusiems vaiko artimiesiems giminaičiams pagal kilmę ar kitiems asmenims teismo, nagrinėjusio įvaikinimo byla, leidimu gali būti suteikta informacija apie įvaikinimą, jei ši informacija reikalinga dėl vaiko, jo artimojo giminaičio ar kitų asmenų sveikatos ar kitų svarbių priežasčių.“ Autoriaus nuomone, tai yra prieštaringos nuostatos vaikų teisių konvencijoje deklaruojamoms.

Pastebėtina, kad tokie atvejai, kai vaikas nesulaukęs pilnametystės siekia sužinoti savo kilmę, bet negauna tam tėvų sutikimo, nėra nagrinėti Lietuvos teismų. Negalima objektyviai nustatyti kaip būtų sprendžiama tokia situacija ir kokį sprendimą priimtų teismas, ar patenkinti vaiko interesą ar išsaugoti konfidencialumą.

Beliaka susipažinti su EŽTT praktika, kaip tarptautiniame lygmenyje yra sprendžiamas viršenybės klausimas nagrinėjant konfliktą tarp vaiko teisės žinoti savo kilmę ir tėvų, įtėvių, donoro siekio išsaugoti konfidencialumą.

5. EŽTT PRAKTIKA TAIKANT ASMENS TEISĘ ŽINOTI SAVO KILMĘ

Teisė žinoti savo kilmę remiantis EŽTK 8 str. pirmą kartą nagrinėta teismų *Gaskin v. United Kingdom*¹⁸² byloje. Gaskin siekė sužinoti informaciją susijusią su jo ankstyva vaikyste vaikų namuose. Informacija buvo reikšminga dėl sveikatos. Jungtinės Karalystės teismai atsisakė tenkinti jo prašymą. Nurodė, kad dokumentai saugomi vaikų namuose yra konfidencialūs. Teismai pasirinko ginti visuomenės interesą, atmesdami pareiškėjo prašymą. Liverpulio miesto taryba įpareigojo vaikų namų komitetą pateikti rekomendacijas dėl priėjimo prie duomenų susijusių su asmens tapatybe. Komitetas pasisakė, kad duomenys turi būti prieinami išskirtiniais atvejais, t.y. dėl sveikatos. Nors Jungtinė Karalystė teigė, kad nėra garantuojamo absoliutaus priėjimo prie duomenų, EŽTT pripažino, kad valstybė, nesilaikydama pozityvių įsipareigojimų leisti susipažinti su šiais įrašais, pažeidė EŽTK 8 str.. Pasisakė, kad asmeniui, kuris didžiąją dalį gyvenimo praleido vaikų namuose, turi būti suteikta informacija apie jo kilmę. Nepaneigė ir to, kad informacijos konfidencialumas svarbus veiksnys kalbant apie globos sistemos veikimą. Visais atvejais yra labai svarbu atrasti balansą tarp individo interesų ir trečiosios šalies interesų. Teismas pabrėžė, kad asmens teisė prieiti prie registru, kuriuose saugomi duomenys apie jį, patenka į Konvencijos 8 straipsnio privataus gyvenimo ir šeimos gerbimo apsaugos sferą. Teismas nurodė, kad problema glūdi ne konfidencialumo principo taikyme, o procedūrų, kurios būtų taikomos asmeniui pageidaujant gauti informaciją susijusia su jo tapatybe, nebuvime. Priimtas sprendimas neužkirto kelio įgyvendinti vaiko interesų žinoti savo kilmę. Nors teismas konkrečiai nepasakė, kad vaiko interesai turi viršenybę prieš konfidencialumo principo užtikrinimą, tačiau iš priimto sprendimo galima suprasti teismo poziciją, palaikančią asmens teisę žinoti savo tapatybę. Teismo nuomone, svarbu garantuoti procedūras, kurios padėtų atskleisti kilmę.

Po kelių metų buvo nagrinėjama kita tėvystės byla *M.B. v. United Kingdom*¹⁸³. Pareiškėjas, manė, kad yra biologinis vaiko tėvas. Vaikas gyveno su motina ir jos vyru. Motinos sutuoktinis teisiškai buvo pripažintas vaiko tėvu. Biologinė vaiko motina atsisakė pareiškėją pripažinti savo vaiko tėvu. Jungtinės Karalystės teismai atmetė M. B. prašymus atlikti tyrimus dėl tėvystės nustatymo. Teismai pasisakė, kad jis niekada net nebuvo matęs vaiko, nepalaikė ryšių ir yra svetimas tai šeimai. Nėra pagrindo atlikti tėvystės testą vien tam, kad šeimai svetimas asmuo pageidauja sužinoti ar jis yra biologinis vaiko tėvas. Tuomet M. B. kreipėsi į Strasbūro teismą, teigdamas, kad buvo pažeista jo teisė į tapatingumą, kurį saugo EŽTK 8 str. Strasbūro sprendimas buvo nepalankus pareiškėjui. Teismas pasisakė, kad šeimos ryšių saugumo užtikrinimas leidžia valstybėms įtvirtinti ir laikytis bendrosios tėvystės prezumpcijos, kada vaiko tėvu laikomas motinos

¹⁸² EŽTT sprendimas 1989 m. liepos 7 d. byloje *Gaskin v. United Kingdom*.

¹⁸³ EŽTT sprendimas 1994 m. balandžio 6 d. byloje *M.B. v. United Kingdom*.

vyras. Tai viena ankstyviausių bylų, kuri baigėsi nesėkmingai numanomam biologiniam tėvui, kuris siekė ekstrapoliuoti vaiko teisę žinoti savo kilmę per savo paties interesus. Teismas šioje byloje gynė šeimos interesus ir nematė pagrindo, kodėl būtų galima rizikuoti šeimos gerove. Teismas manė, kad nėra pakankamai įrodymų, kuriais remiantis galima būtų įtarti, kad vaikas yra M. B. Vaiko motina paneigė tokią galimybę ir vaiko tėvu laikė savo sutuoktinį, o ne M. B. Kyla klausimas ar teismo sprendimas nebūtų priešingas, jeigu vaikui būtų kilusios abejonės dėl savo biologinio tėvo. Galima numanyti, kad tokiu atveju teismas priimtų priešingą sprendimą ir siektų įgyvendinti vaiko interesus. Šiuo atveju, teismas rėmėsi vien motinos pateiktais parodymais ir gynė šeimos gerovę. Konkrečiu atveju buvo aišku, kad vaiko interesai bent tą kart buvo užtikrinti, nes jis gyveno darnioje šeimoje, kuri garantavo vaiko gerovę. Sumaištis dėl tėvystės pripažinimo galimai būtų pakenkusi vaiko psichikai, šeimos suvokimui.

*Kroon and others v. The Netherlands*¹⁸⁴ byloje ponią Kroon buvo vedęs ponas Omar M'Hallem-Driss. 1980 metais jų santuoka nutrūko, jie kartu nebegyveno ir prarado visus kontaktus. Omar M'Hallem-Driss išsikėlė iš Amsterdamo ir nežinia kur dabar yra jo gyvenamoji vieta. Po kurio laiko Kroon užmezgė santykius su J. Zerrouk. 1987 metais jiems gimė sūnus. Kroon iki 1988 metų nebuvo panaikinusi santuokos su Omar M'Hallem-Driss. Todėl jos vaikas buvo įregistruotas kaip M'Hallem-Driss sūnus. Kroon siekė įregistruoti vaiko tėvu J. Zerrouk. Valstybinės institucijos atsisakė tai padaryti, teigdamos, kad vaikas gimė dar esant santuokoje, todėl tėvu preziumuojamas moters sutuoktinis. J. Zerrouk tėvu gali būti pripažintas tik tuomet, kai bus nugincyta M'Hallem-Driss tėvystė. Apeliacinis teismas pasisakė, kad konvencijos 8 str., gali būti taikomas, bet šiuo atveju nėra pažeistas. Aukščiausias teismas atmetė skundą, pritardamas apeliacinio teismo sprendimui. Su tuo nesutikdama motina kreipėsi į EŽTT, teigdama, kad buvo pažeistas EŽTK 8 str., kuris saugo šeimos gyvenimą ir ryšius. Teismas išaiškino, kad sąvoka „šeimos gyvenimas“, apibrėžta 8 str., neapsiriboja vien tik ryšiais, kurie remiasi vedybomis, ir gali apimti ir kitus „šeimos ryšius“ de facto, kai asmenys gyvena kartu nors, ir nėra susituokę. Gyvenimas kartu, santykių pastovumas yra sąlyga šeimos ryšiams atsirasti, jei ryšys yra pakankamai tvirtas, kad sukurtų „šeimos ryšius“ de facto. Biologinis vaiko tėvas J. Zerrouk vaiku rūpinosi ir augino, nepaisant to, kad nebuvo įregistravęs santuokos su ponija Kroon. Teismas pasisakė, kad tai, kad tėvystė gali būti paneigta tik Omar M'Hallem-Driss, pažeidžia privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Kadangi nėra žinoma kur gyvena M'Hallem-Driss ir nėra įmanoma paneigti tėvystės jo reikalavimu, motinos parodymai turi įgauti svarumą. Biologinė arba net socialinė tėvystė turi įveikti įstatymines kliūtis. Ši byla yra svarbi tuo, kad teismas savo sprendimu parodė, kad vaiko interesai turi prioritetą. Vaikas turi savo šeimą, žino savo biologinį tėvą, valstybė negali užkirsti kelio tėvystės pripažinimui. Šiuo atveju matome, kad svarbūs ir motinos pateikiami parodymai, nustatant tėvystę.

¹⁸⁴ EŽTT sprendimas 1994 m. spalio 27 d. byloje *Kroon and others v. The Netherlands*.

*Ibrahim Yildirim v. Austria*¹⁸⁵ byloje, manomas tėvas teigė, kad jo negalėjimas paneigti santuokinės prezumpcijos pagal Austrijos teisę, tolygus Kroon bylai. 1989 metų liepą turkų kilmės pareiškėjas vedė austrę. Dar iki vedybų jo žmona laukėsi, tačiau pareiškėjas jau tada žinojo, kad vaikas yra ne jo. 1989 metų spalį sutuoktiniai kartu nebegyveno, bet santuokos nenutraukė. 1990 metai pareiškėjo žmonai gimė dukra. Pareiškėjas ir jo žmona vis dar buvo vedę, todėl jie buvo teisėti vaiko tėvai. Pareiškėjas teigė, kad nėra vaiko biologinis tėvas. 1991 sutuoktiniai išsiskyrė. Moteris nurodė savo vaiko biologinį tėvą T. M., šis patvirtino turėjęs lytinių santykių su moterim, bet pabrėžė, kad buvo ir kitų vyrų, todėl nėra vaiko biologinis tėvas. Pareiškėjas teigė, kad buvo pažeista EŽTK 8 str., į privatumą ir šeimos gyvenimo apsaugą, teigdamas, kad vaikas privalo žinoti kas yra jo biologinis tėvas. EŽTT pasisakė, kad šis skundas negina vaiko interesų kaip teigia Ibrahim Yildirim. Jei Ibrahim Yildirim atsisakys tėvystės, o T. M. tėvystė taip pat nepasitvirtins, vaikas atsidurs prastesnėje padėtyje nei yra dabar. Vaikas neteks galimybės reikalauti išlaikymo, o taip pat žinoti kas jos tėvas. Teismas išaiškino, kad motinos vyras praleido vienų metų senaties terminą, per kurį gali nuginčyti tėvystę, žinant, kad pareiškėjui buvo aišku, kad tai ne jo biologinė dukra. Vaiko interesai yra svarbiau, negu individo siekis nuneigti savo tėvystę, praleidus terminus. Taigi, galima daryti išvadą, kad šioje byloje teismas nurodė vaiko interesų viršenybę prieš asmens privatumą. Byloje formuojamas požiūris, kad pirmiausia reikia atsižvelgti į vaiko gerovę.

Mikulič v. Croatia byloje¹⁸⁶, keliamas klausimas dėl vaiko teisės nustatyti savo kilmę teisinėmis priemonėmis. Pareiškėja Mikulič teigė, kad pagal Konvencijos 8 straipsnį, Zagrebo teismai laiku nepriėmė sprendimo dėl tėvystės nustatymo, todėl paliko ją neužtikrintą dėl savo asmens tapatybės. M. Mikulič yra Kroatijos pilietė, gimusi 1996 metais, ne santuokoje. 1997 m. sausio 30 d. Mikulič ir jos motina padavė ieškinį Zagrebo miesto apylinkės teismui dėl tėvystės nustatymo prieš H.P. Keliuose teismo posėdžiuose H. P. nepasirodė. Jis taip pat nevykdė teismo nurodymų atvykti į susitikimus ir atlikti DNR testą. Po 3,5 metų teismas priėmė sprendimą, kad H.P. yra ieškovės tėvas. Teismo sprendimas buvo paremtas ieškovės motinos parodymais, bei tuo faktu, kad H.P. vengė atlikti DNR testus.

H.P. su tuo kategoriškai nesutiko ir padavė skundą apygardos teismui, kuris pakeitė apylinkės teismo sprendimą ir nurodė, kad vien tai, kad H. P. vengė atlikti DNR testą, neįrodo jo tėvystės. Bylą vėl peržiūrėjo apylinkės teismas, papildomai apklausė liudytojus. Apylinkės teismas nustatė H.P. tėvystę ir priteisė ieškovei išlaikymą. H.P. vėl pateikė apeliaciją.

EŽTT pasisakė, kad Kroatijos nacionaliniai įstatymai nenumatė jokių priemonių, įpareigojančių H. P. vykdyti teismo sprendimą dėl DNR testo atlikimo. Atsisakymas daryti DNR testą savaime nėra pakankamas pagrindas pripažinti tėvystę. Tačiau teismas pasisakė, kad

¹⁸⁵ EŽTT sprendimas 1999 spalio 19 d. byloje *Ibrahim Yildirim v. Austria*.

¹⁸⁶ EŽTT sprendimas 2002 vasario 7 d. byloje *Mikulič v. Croatia*.

pareiškėja turėjo teisėtą interesą, ginamą konvencijos, gauti informaciją susijusią su pareiškėjos asmens tapatybės atskleidimu. Sprendžiant tėvystės nustatymo klausimą, teismai turi atsižvelgti į vaiko interesų prioriteto principą. Dėl teismų neefektyvaus darbo, pareiškėjos tapatybė liko neaiški, o tai yra EŽTK 8 str. pažeidimas. Taigi matome, kad teismas iškėlė vaiko interesų svarbą ir pabrėžė teisę gauti informaciją susijusią su asmens tapatybe. Tėvystės nustatymas turi didelę įtaką vaikui dėl jo tapatingumo, todėl manomo tėvo atsisakymas atlikti DNR tyrimus ir siekis nuslėpti informaciją, pažeidžia vaiko interesus ir teises. Iš teismo sprendimo matyti, kad motinos parodymai dėl tėvystės turi didelę svarbą. Ši aplinkybė patvirtina, kad asmens teisė žinoti savo tapatybę įgauna prioritetą prieš numanomo tėvo siekius išsaugoti privatumą.

*Haas v. The Netherlands*¹⁸⁷ byloje, pareiškėjas gimė ne santuokoje. Jo tėvas P. niekada nevedė pareiškėjo motinos ir Haas niekada nepripažino sūnumi. Haas visą laiką žinojo, kad P. yra jo biologinis tėvas. P. savo sūnui skirdavo tam tikrą sumą pinigų, išlaikymui. Jie palaikė ryšius. Haas niekada nereikalavo teisiškai nustatyti tėvystę. Vėliau P. mirė, nepalikdamas testamentą. Jo kūnas buvo kremuotas. P. sūnėnas buvo pripažįstamas vieninteliu įpėdiniu, turto paveldėtoju. Haas padavė skundą prieš minėta sūnėną, teigė, kad šis neturi teisių į P. turtą. Teismas atmetė skundą, teigdamas, kad Haas nėra teisėtas P. sūnus. Tik asmuo su aiškiais teisiniais ryšiais gali paveldėti turtą. Nebuvo pagrindo pripažinti P. Haas biologiniu tėvu. EŽTT priėmė neigiamą sprendimą pareiškėjui, teigdamas, kad nebuvo konvencijos 8 str. pažeidimo. Pareiškėjas siekė, kad būtų nustatyta jo kilmė ir įrodyti šeimos ryšiai su velioniu manomu tėvu. Tačiau teismas pasisakė, kad pareiškėjas siekė ekonominės naudos – paveldėti velionio turtą. Haas savo kilmę žinojo jau anksčiau, jam nebuvo poreikio ją atskleisti. Šiuo atveju teismui nepakako ir motinos liudijimo, kad P. buvo biologinis vaiko tėvas. DNR testo šiuo atveju padaryti nebuvo galimybės, kadangi P. kūnas po mirties buvo kremuotas. Taigi, remiantis konvencijos 8 str. asmuo turi turėti interesą atskleisti savo kilmę, o ne pasinaudojant tuo, gauti ekonominės naudos. Ši byla svarbi tuo, kad analizuoja asmens motyvus, dėl ko jis siekia, kad būtų patvirtinta jo kilmė. Pareiškėjas eilę metų žinojo savo tikrąją kilmę, abejonių dėl savo asmeninės tapatybės niekada neturėjo. Haas nepatyrė jokios žalos, nei psichologinės, nei susijusios su sveikata. Tik mirus P. siekė patvirtinti tėvystę. Toks siekis neįeina į EŽTK 8 str. sferą, kadangi teisė žinoti savo kilmę šiuo atveju nebuvo pažeista.

2003 m. *Odievre v. France*¹⁸⁸ byla išsiskyrė priimtu sprendimu iš kitų paminėtų bylų. Prancūzijos įstatymai suteikiantys vaiko motinai teisę išlikti nežinomi, kai iškart po gimdymo vaikas paliekamas socialinių institucijų žinioje, nepažeidžia vaiko, kuris vėliau pareiškia norą sužinoti savo kilmę. Teismas pasisakė, kad teismai sprenddami tokį atvejį, turi laikytis pusiausvyros tarp vaiko interesų ir teisės žinoti savo kilmę bei motinos siekio išsaugoti anonimiškumą ir

¹⁸⁷ EŽTT sprendimas 2004 m. sausio 13 d. byloje *Haas v. The Netherlands*.

¹⁸⁸ EŽTT sprendimas 2003 m. vasario 13 d. byloje *Odievre v. France*.

valstybės intereso išvengti nelegalių abortų bei išsaugoti vaiko ir jo motinos sveikatą. Byloje teismas teikė pirmenybę, motinos sveikatos apsaugai, kad neišaugtų nelegalių abortų skaičius ir būtų apsaugota ne tik motina bet ir vaikas. Didelė reikšmę byloje turėjo viešasis interesas. Taip pat teismas palankų sprendimą motinai priėmė ir dėl asmens siekiančio sužinoti savo kilmę amžiaus. Nors sprendimas nebuvo palankus asmens teisei žinoti savo kilmę, tačiau tuo pačiu ši byla netapo ir precedentine, teigia G. Sagatys¹⁸⁹. Tą patvirtina 2006 m. Europos Tarybos Teisinės kooperacijos komitetui pristatytas pranešimas dėl genetinės informacijos panaudojimo.¹⁹⁰ Jame teigiama, kad asmens teisę žinoti savo tikrąją kilmę yra laikytina fundamentalia teise. Nors valstybės dar netaiko vienodos praktikos sprendžiant vaiko teisės žinoti savo kilmę klausimu, tačiau vis daugiau valstybių pripažįsta, kad asmuo turi teisę gauti informaciją susijusią su jo kilme. Prancūzija vis dar laikosi pozicijos, kad konfidencialumas yra svarbiau.

2006 metais EŽTT priėmė sprendimus *Ebru*¹⁹¹ ir *Jaggi*¹⁹² bylose, kuriuose slypėjo kritika *Odièvre* bylai, kuri susilaukė prieštarinių nuomonių mokslo pasaulyje. *Jaggi* byloje buvo pateiktas skundas dėl tapatybės atskleidimo. Pareiškėjas *Jaggi* gimė Ženevoje 1939 metais. Jo motina kaip tėvą įvardino A. H.. *Jaggi* gyveno su globėjų šeima, tačiau nuolat palaikė ryšius su A. H., pastarasis jam siųsdavo pinigų. Po A. H. mirties *Jaggi* siekė atlikti kraujo tyrimus ir išsiaiškinti ar A. H. buvo genetinis jo tėvas. Su tuo nesutiko A. H. šeima ir teigė, kad jis niekada nepripažino *Jaggi* savo sūnumi. Šveicarijos teismai atmetė *Jaggi* prašymus dėl tėvystės nustatymo. EŽTT konstatavo, kad buvo pažeistas EŽTK 8 str., nes asmuo turi teisę gauti informaciją siekdamas išsiaiškinti savo tikrąją tapatybę. Teismas susidūrė su asmens teise žinoti savo kilmę ir trečiųjų asmenų teisėmis, kurie siekė išlaikyti pagarbą mirusiajam ir konfidencialumą. Visų pirma, teismas pasisakė, kad asmens teisė žinoti savo kilmę, neišnyksta kartu su jo amžiumi. *Jaggi* siekį sužinoti savo tapatybę patvirtina tai, kad jis visą gyvenimą bandė sužinoti ar A. H. yra jo biologinis tėvas. Nesėkmingi bandymai atrasti biologinį tėvą *Jaggi* kėlė psichologines ir moralines kančias. Teismas taip pat pastebėjo, kad A. H. palaikai vis tiek būtų iškasti, kadangi nebuvo pratęsta kapo nuomos sutartis, todėl nebuvo apsaugoti nuo perkėlimo. Taip pat A.H. asmeniniam gyvenimui jau niekaip nepakenktų ta aplinkybė, kad būtų įrodyta jo tėvystė, atliekant DNR testą. Iš šios bylos matyti, kad asmens teisė žinoti savo kilmę turi viršenybę prieš kitas teises. Taip pat ši fundamentali žmogaus teisė neišnyksta laikui bėgant, teismo manymu, priešingai ji tik stiprėja, kadangi asmuo gyvendamas nežinioje ir siekdamas išsiaiškinti savo kilmę patiria psichologinius išgyvenimus, netikrumo jausmą. Kaip tik psichologiniai išgyvenimai yra pagrindas tapatybės atskleidimui.

¹⁸⁹ Žr. išnašą 118: Gediminas Sagatys, p. 25.

¹⁹⁰ Paul Laadingerbroek, *Report on the use of genetic information not related to health*, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/2006/CDCJ_2006_7e.pdf, p. 7, [aplankyta 2012 04 20].

¹⁹¹ EŽTT sprendimas 2006 m. gegužės 30 d. byloje *Ebru v. Turkey*.

¹⁹² EŽTT sprendimas 2006 m. liepos 13 d. byloje *Jaggi v. Switzerland*.

Ebru bylos atveju, motina kartu su savo sūnumi padavė tėvystės nustatymo prašymą. Jame teigė, kad garsus Turkijos atlikėjas Emrah Ipek yra biologinės jos vaiko tėvas. Teismas Emrah Ipek pripažino tėvu, remdamasis DNR testu. Kasacinis teismas gražino bylą pirmos instancijos teismui su nurodymu, kad DNR testas turi būti atliktas teisingumo ministerijos teismo institute. Teismas nuo 1996 iki 1999 metų, 11 kartų kvietė Emrah Ipek atvykti pasidaryti tyrimų, tačiau pastarasis nepasirodė. Tik 2000 metais buvo atliktas DNR testas, kuris patvirtino tėvystę 99,99 %. Motina tuo tarpu buvo pasipiktinusi bylos vilkinimu ir teisminių procesų vilkinimu. Per sugaištus metus nepriimant sprendimo vaikas neturėjo jokio išlaikymo, negalėjo lankyti mokyklos, buvo ne užtikrintas dėl savo tapatybės. EŽTT pripažino, kad beveik 9 metų laikotarpis buvo per ilgas ir pažeidė asmens teises į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpesnę laiką. Atsižvelgiant į tai, kad byla susijusi su tėvystės nustatymu, nebuvo tinkamai patenkinti vaiko interesai. Pripažino, kad netinkamai vertino vaiko ir manomo tėvo interesus. Vaiko interesus žinoti savo tėvą yra kur kas svarbesnis už tėvo siekį nuslėpti tėvystę ir išsaugoti konfidencialumą. Teismai vilkindami procesą paliko vaiką nežinomybėje dėl savo asmens tapatybės. Šis atvejis parodė, kad net ir tuomet, kai tėvystė pripažinta, gali būti pažeistas EŽTK 8 str.. Pažeidimas pripažįstamas dėl to, kad valstybės institucijos dėl bylos vilkinimo, laiku nepriėmė sprendimo, netaikė griežtų procedūrų besipriešinančiam atlikti DNR testą tėvui taip palikdamos vaiką nežinantį savo kilmės.

*Phinikaridou v. Cyprus*¹⁹³ byloje, pareiškėja gimė ne santuokoje. 1945 m. biologinė motina paliko vaiką prie ponios Marijos Phinikaridou namų durų. Tačiau visų kontaktų su savo biologine motina pareiškėjas neprarado. 1997 m. kai pareiškėjai buvo 52 metai, jos biologinė motina prieš mirdama pasakė kas yra jos biologinis tėvas. Tada 1999 metais Phinikaridou kreipėsi į šeimos teismą, kad būtų nustatyta tėvystė. Manomas tėvas neigė šitą aplinkybę ir siekė privatumo užtikrinimo. Šioje byloje buvo keliamas senaties klausimas. Vietos teismai atmetė jos prašymą patvirtinti tėvystę, kadangi buvo praleistas 3 metų terminas. Jei motina neatskleidžia tiesos apie biologinį tėvą per tuos tris metus, tada tą padaryti gali pats vaikas sulaukęs 21 metų. Teismas konstatavo, kad laiko terminų nustatymas šiuo atveju nesuderinamas su EŽTK 8 str. Taip pat teismas atsižvelgė į tai, kad daugelyje valstybių nėra nustatytas terminas per kurį vaikas turi imtis veiksmų siekdamas nustatyti tėvystę. Reikia atsižvelgti į tai, kada asmuo sužinojo apie savo manomą biologinį tėvą ir ar tam asmeniui buvo materialinė galimybė kreiptis į teismą dėl tėvystės nustatymo. Todėl teismas išskyrė du atvejus, kada asmuo žino, arba numano kas yra jo biologinis tėvas, bet nesiima jokių veiksmų. Antrasis, kai veiksmų nesiima, nes visą laiką nežino kas yra biologinis tėvas. Jei pareiškėja būtų žinojusi dar seniau kas yra jos biologinis tėvas, bet nesėmusi jokių veiksmų tam patvirtinti, jos teisės nebūtų pažeistos. Tačiau ji sužinojo apie savo biologinį tėvą po daugelio metų ir iš kart pareikalavo jo tėvystės patvirtinimo. Teismas pasisakė, kad asmuo turi

¹⁹³ EŽTT sprendimas 2007 m. gruodžio 20 d. byloje *Phinikaridou v. Cyprus*.

turėti galimybę išsiaiškinti savo tapatybę, ji negali būti užkertama senaties terminu. Tokiu atveju kaip šis, kai tėvas neigia savo tėvystę, vienintelė išeitis ją patvirtinti yra teismo kelio. Todėl negali būti asmeniui atimta galimybė sužinoti savo kilmę.

Taigi apibendrinant viską kas aukščiau pasakyta, reikia pastebėti, kad vaiko teisė žinoti savo kilmę remiantis EŽTK 8 str., nėra visiškai absoliuti. Ji turi atitikti tam tikrus kriterijus. Pirmiausiai, turi būti vertinami šalių tikrieji interesai. Kiekvienu atveju turi būti siekiama atrasti balansą tarp asmenų teisių ir interesų. Vertinama kaip sprendimas paveiks vaiką, jei tėvystė nebus įrodyta arba atvirkščiai, atsižvelgiama į tėvių, biologinio tėvo šeimos interesus. Kilmės įrodinėjimas siekiant ekonominės naudos, tarkim tapti paveldėtoju, nors kilmė buvo žinoma iš anksčiau, nepatenka į konvencijos 8 str.. Šiuo atveju atsisakymas patvirtinti kilmę nėra laikomas minėto straipsnio pažeidimu. Nuolatiniai bandymai nustatyti biologinį tėvą, bet nesėkmingai dėl valstybės institucijų kaltės, laikomi pažeidimu. Pažeidimu laikoma ir tai, kad valstybės per kuo trumpesnę laiką nepriima sprendimo tėvystės nustatymo bylose. Laiko vilkinimas daro vis didesnę žalą vaikui. Taip pat teismai kaip vertinimo kriterijų analizuoja asmens veiksmus, sužinojus, kas gali būti jo biologinis tėvas. Jei asmuo numano, kas yra jo biologinis tėvas, bet eilę metų nesiima jokių procesinių veiksmų, kad patvirtintų arba paneigtų tėvystę, reiškia jam tai nėra toks svarbus klausimas. Šiuo atveju nėra ir jo teisių pažeidimo, kadangi jam pakako vien žinoti kas yra jo biologinis tėvas. Būtina pabrėžti ir tai, kad ši teisė būtų įgyvendinama, valstybės turi nustatyti veiksmingas šios teisės įgyvendinimo procedūras, kurios leistų nustatyti ir pripažinti tėvystę.

Kiekvienu atskiru atveju, teismas vertina faktines aplinkybes ir taikydamas proporcingumo principą analizuoja vaiko, biologinių tėvų bei valstybės ir tuo pačiu viešąjį interesą. Tačiau vis tik reikia pripažinti, kad teismai prioritetą teikia asmens teisei žinoti savo kilmę. Visais atvejais, siekiama geriausių vaiko interesų, todėl galima teigti, kad jo teisė žinoti savo kilmę turi prioritetą prieš kitų asmenų interesus ir konfidencialumo principą.

Aplinkybė, kad daugelis pasaulio valstybių (Švedija, Didžioji Britanija, Austrija, Nyderlandai, Naujoji Zelandija, Norvegija ir kt.) negarantuoja konfidencialumo ir anonimiškumo įvaikinimo ir dirbtinio apvaisinimo procesuose, patvirtina, kad konfidencialumo visiškai užtikrinimas, pažeidžia asmens teisę žinoti savo kilmę.

IŠVADOS

Buvo iškelta hipotezė, kad konfidencialumo principas gali pažeisti vaiko teisę žinoti savo biologinių tėvų tapatybę. Analizuojant užsienio mokslininkų darbus, teisės aktus bei teismų praktiką, buvo prieita išvados, kad konfidencialumo principo užtikrinimas pažeidžia vaiko teisę žinoti savo tėvų tapatybę.

1. Pirmiausiai reikia pabrėžti, kad subjektinių teisių atžvilgiu individai nėra lygūs. Vaikas yra vienas silpniausių teisinės visuomenės narių, kuris pilnai nesuvokia ir negali tinkamai apginti savo teisių. Todėl vaiko teisės ir interesai turi prioritetą prieš kitų asmenų teises. Visais atvejais turi būti siekiama užtikrinti geriausius vaiko interesus. Reiškia, kad vaiko interesas žinoti savo kilmę turi viršenybę prieš jo biologinių tėvų, įtėvių, donoro siekį išsaugoti konfidencialumą.
2. Vaiko teisė žinoti savo kilmę ir konfidencialumo principas yra fundamentalios teisės. Taip pat šios teisės nėra absoliučios. Jų absoliutumas yra ribojamas EŽTK 8 str. 2 d., kai tai būtina siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams, taip pat sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti. Kiekvienu atveju yra atsižvelgiama į šalių interesus ir remiantis proporcingumo principu, įvertinama kieno interesai turi viršenybę. Konfidencialumo pažeidimas turi būti laikomas proporcingu siekiamam tikslui – tapatybės atskleidimui.
3. Vaiko teisę žinoti savo kilmę garantuojama tarptautiniuose teisės aktuose, pasižymi ypatinga svarba, kurią lemia kelios pagrindinės priežastys. Pirmoji priežastis yra genetinė ir medicininė informacija. Biologinių tėvų medicininė sveikatos istorija turi būti atskleista, siekiant apsaugoti vaiko sveikatą. Antroji priežastis – giminingumo rizika. Trečioji, pati svarbiausia – galima didelė psichologinė žala vaikui, kuris nežino savo kilmės ir biologinių tėvų tapatybės. Vaiko netikrumas ir tapatingumo pojūčio stoka gali sukelti psichologinius išgyvenimus, kurie neigiamai paveiktų vaiko ateitį, jo socialinį gyvenimą, galimai sukeltų neužtikrintumą ir nusivylimo jausmą. Tėvystės nustatymas turi didelę įtaką vaikui dėl jo tapatingumo. Todėl asmens konfidencialumo pažeidimas yra mažesnė žala.
4. Vaiko teisė žinoti savo kilmę yra glaudžiai susijusi ir su kitomis teisėmis garantuojamomis EŽTK ir JT vaiko teisių apsaugos konvencijos: geriausiai vaiko interesais, teisė žinoti savo tėvus tapatingumo gerbimu, šeimos ir privataus gyvenimo gerbimu, priėjimu prie informacijos. Taigi vaiko teisė žinoti savo kilmę yra susijusi su vaiko privatumo gerbimu, jam nežinant savo kilmės jis negali pilnai realizuoti savo teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą.

5. Konfidencialumo principo ir vaiko teisės žinoti savo kilmę konflikte, tampa akivaizdu, kad daugeliu atvejų vaiko teisė žinoti savo biologinių tėvų tapatybę turi viršenybę prieš konfidencialumo principą. Tai patvirtina Europos žmogaus teisių teismo praktika, kurioje pabrėžiama vaiko interesų svarba ir kilmės žinojimo įtaka vaiko vystymuisi ir ateičiai. Kiekvienam turi būti užtikrinama galimybė žinoti savo tikrąją kilmę, to negali varžyti konfidencialumo principo užtikrinimas ir valstybių griežti įstatymai, bei užtikrinimo procedūrų nebuvimas.
6. Vaikas pats negali pasirinkti gimti ar ne. Sprendimą priima jo biologiniai ar įstatyminiai tėvai. Todėl kiekvienu atveju tėvai, įtėviai, donorai suvokia ir savo veiksmais prisiima galima riziką, kad vaikas turi teisę žinoti savo kilmę ir gali siekti ją įgyvendinti.
7. Savo poziciją dėl konfidencialumo principo ir vaiko teisės žinoti savo tėvų tapatybę, daugelis valstybių perteikia pasmerkdamos ir panaikindamos konfidencialumą ir anonimiškumą įvaikinimo ir dirbtinio apvaisinimo procesuose. Galima daryti prielaidą, kad laikui bėgant konfidencialumo užtikrinimo minėtuose procesuose bus atsisakyta globaliai.

Vienintelis būdas išvengti konfidencialumo principo ir vaiko teisės žinoti savo kilmę konflikto – sušvelninti arba panaikinti konfidencialumo principo užtikrinimą įvaikinimo ir dirbtinio apvaisinimo procesuose. Tačiau pastebėtina, kad vaiko teisė žinoti savo kilmę gali likti neįgyvendinama ir ne vien dėl griežtos konfidencialumo apsaugos, bet ir dėl įtėvių pasirinkimo neatskleisti vaiko kilmės.

ŠALTINIAI

Teisės aktai:

1. Dėl dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekto (XIP-2502). LR Seimo sveikatos reikalų komiteto išvada. 2011 05 11, Nr. XIP-2388.
2. Dėl jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 142. 2004 02 09, Nr. 24-739.
3. Dėl dirbtinio apvaisinimo tvarkos patvirtinimo. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas. 1999 05 24, nr. 248.
4. Dėl LR pagalbinio apvaisinimo įstatymo projekto Nr. XIP 2388 ir Nr. XIP 2502. LR Vyriausybės nutarimas. 2011 03.
5. Europos komisijos ataskaita Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. 2-a savarankiškos neatlygintinos audinių ir ląstelių donorystės ataskaita. Briuselis. 2011 06 17.
6. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1995-05-16, Nr. 40-987.
7. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. 1989 11 20, Nr. 60-1501.
8. Komisijos direktyva 2006/17/EB, 2006 02 08 įgyvendinanti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2004/23/EB, nustatančią žmogaus audinių ir ląstelių donorystės, įsigijimo, ištyrimo, apdorojimo, konservavimo, laikymo bei paskirstymo kokybės ir saugos standartus.
9. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. 1996 03 14, Nr. I-1234.
10. LR Civilinis Kodeksas. 2000 07 18, VIII-1864.
11. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. 1966 12 19.
12. JTO Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. 1948 12 10, Nr. 68-2497.

Akademiniai šaltiniai:

1. Almack, Kathryn. Seeking Sperm Accounts of Lesbian Couples' Reproductive Decision-Making and Understandings of the Needs of the Child. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 2006, vol., 20.
2. Babachinaitė, Genovaitė. „Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos“. *Vaiko teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos respublikos Seimo leidykla, 1996.

3. Bainham, Andrew, Shelley Day Sclater, Martin Richards. *What is a parent? A social-legal analysis*. Oxford – Portland Oregon: Hart publishing, 1999.
4. Besson, Samantha. „Enforcing the child’s right to know her origins: contrasting approaches under the convention on the rights of the child and the European convention on human rights“. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 2007, Vol. 21, No. 2.
5. Blauwhoff, Richard J.. “Tracing down the historical development of the legal concept of the right to know one’s origins has “to know or not to know” ever been the legal question?”. *Utrecht Law Review*. 2008, published by igitur, vol. 4, issue 2 (June).
6. Blyth, Eric. Abigail Farrand. Anonymity in donor-assisted conception and the UN Convention on the Rights of the Child. *The International Journal of Childrens Right’s*. Netherland’s: 12: 89-104. 2004.
7. Blyth, Eric, Jennifer Hunt. “Sharing genetic origins information in donor assisted conception: views from licensed centres on HFEA donor information form”. *Human Reproduction*. 1998, vol. 13, no. 11.
8. Blyth, Eric. Lucy Frith. Donor-Conceived People’s Access to Genetic and Biographical History: An Analysis of Provisions in Different Jurisdictions Permitting Disclosure of Donor Identity. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 2009, 23 (2): 174-191.
9. Cabellero, Rosemary. „Open Records Adoption: Finding the Missing Piece“. 0 S. III. U.L.J., 2005-2006.
10. Clark, Brigitte J. *A Balancing Act? The Rights of Donor-conceived Children to know their Biological Origins*. Selected Works. January, 2011.
http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=brigitte_clark.
[aplankyta 2012 05 10].
11. Corbbet, Bob. *Centuries of childhood*.
<http://www.webster.edu/~corbetre/philosophy/children/aries.html>. [aplankyta 2012 02 03].
12. Cowden, Mhairi. „„No harm, no foul“: a child’s right to know their genetic parents“. *International journal of law, policy and the family*. Oxford university: 2012, No. 26 (1).
13. Deloney, Wayne. Unsealing Adoption Records: The right to privacy Versus the Right os Adult Adoptees to Find Their Birthparents. *Whittier J. Child. & Fam. Advoc.* 2007-2008, vol. 117.
14. Dennison, Michelle. “Revealing your sources: the case for non-anonymous gamete donation”. *Journal of law and health*. 2008, vol. 21:1. <http://claradoc.gpa.free.fr/doc/200.pdf>.
[aplankyta 2012 03 06].
15. Frith, Lucy. „Gamete donation and anonimity: the ethical and legal debate“. *Human reproduction*. 2001, vol. 16.

16. Frith, Lucy. Gamete Donation, Identity, and the Offspring's Right to Know. *Virtual Mentor*. September 2007, Volume 9, Number 9: 644-648. <http://virtualmentor.ama-assn.org/2007/09/oped1-0709.html>. [aplankyta 2012 05 05].
17. Fleming, Caroline B.. *The Open-Records Debate: Balancing the Interests of Birth Parents and Adult Adoptees*. 11 Wm. & Mary J. Women & L. 461 2005. <http://scholarship.law.wm.edu/wmjowl/vol11/iss3/6>. [aplankyta 2012 04 17].
18. Garison, Marsha. „Law making for baby making: An interpretative Approach to the Determination of Legal Parentage“. *Harvard law review*. 2002, vol. 113.
19. Helen, Riley, J.. *Listening to late discovery adoption and donor offspring stories: adoption, ethic and implications for contemporary donor insemination practice*. Melbourne, Victoria: Australian Scholarly Publishing, 2009.
20. Hodgkin, Rachel, Peter Newell. *The implementation Handbook for the Convention on the Rights of the child*. New York : UNICEF, 2002, chapter 7.
21. Huawen, Liu. *The child right to birth registration – international and Chinese perspectives*. Norway: University of Oslo, 2004. http://www.unicef.org/publications/index_43110.html. [aplankyta 2012 03 01].
22. Jočiënė, Danutė. Kęstutis Čilinskas. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius, 2004.
23. Karpel, Mark. I. Conceptual and Ethical Issues in the Relational Context. *Family Process*. 1980(19). per Gyvenimo ir tikėjimo institutas. Aktualieji bioetikos klausimai. 2007. *Bioetikos principai*. www.gtinstitutas.lt/gti/kursai/4/Bioetikos%20principai.doc. [aplankyta 2012 05 10].
24. Kavoliūnaitė, Eglė. *Žmogaus gyvybės pradžios apsaugos teisinės koncepcijos*. Vilnius: Teisės institutas, 2005.
25. Kearney, Mary Kate. ”Identifying sperm and egg donors: opening pandora’s box”. *Journal of Law and Family studies*. 2011, vol. 13.
26. Kietytė, Laura. „Vaikų teisės“. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius:Naujos sistemos, 2005.
27. Kilkelly, Ursula. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. *Human rights handbooks*. No. 1, <http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/77A6BD48-CD95-4CFF-BAB4-ECB974C5BD15/0/DG2ENHRHAND012003.pdf>. [aplankyta 2012 05 15].
28. Laadingerbroek Paul. Report on the use of genetic informatikon not related to healt. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/2006/CDCJ_2006_7e.pdf. [aplankyta 2012 04 20].

29. Lockwood. G. Europe's patchwork of ART legislation and regulation. Focus on reproduction. 2009 September.
http://www.eshre.eu/binarydata.aspx?type=doc&sessionId=4x1kws55x4cdbv4531f2dueu/ESHRE_Sep_09.pdf. [aplankyta 2012 05 02].
30. Marquardt, Elizabeth, Norval D. Glenn & Karen Clark. *My Daddy's Name Is Donor: A New Study of Young Adults Conceived through Sperm Donation*. Institute for American values, 2010. http://www.family scholars.org/assets/Donor_FINAL.pdf. [aplankyta 2012 04 17].
31. Mikelėnas, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
32. Nelkin, Dorothy. "Paternity Palaver in the media; Selling Identity tests", in Mark A. Rothstein, *Genetic ties and the family; the impact of paternity testing on parents and children*. Baltimore, Meryland: The Johns Hopkins University Press, 2005.
33. Pedaniuk, Oksana. *Tarptautinis teisingumas vaikams*. Europos Tarybos konferencija: 2007 09 17-18. www.ivaikinimas.lt/news/nfiles/188.pdf. [aplankyta 2012 02 24].
34. Ricine, Jennifer R.. „Fundamental Rights Debate: Should Wisconsin Allow Adult Adoptees Unconditional Access to Adoption Records and Original Birth Certificates?“. *Wisconsin Law Rev.* 2002.
35. Sagatys, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
36. Sagatys, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje*. Daktaro disertacija, 2004.
37. Sagatys, Gediminas. „Įvaikinimo teisinio reguliavimo problemos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje“. *Jurisprudencija*. 2008, 2(104).
38. Samuels, Elizabeth J.. The Idea of Adoption: An Inquiry into the History of Adult Adoptee Access to Birth Records. *Rutgers Law Review*. 2001, vol. 53.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=275730. [aplankyta 2012 04 16].
39. Scheib, Joanna E. Rachel A. Cushin, Open-identity donor insemination in the United States: is it on the rise? *Fertility and Sterility*. 2007, Vol. 88, No. 1.
http://www.thespermbankofca.org/sites/default/files/2007_ScheibCushing.pdf. [aplankyta 2012 05 02].
40. Schull, William J.. *Empirical Risks in Consanguineous Marriages: Sex Ratio, Malformation, and Viability*. Department of Human Genetics, University of Michigan Medical School. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1931919/pdf/ajhg00574-0047.pdf>. [aplankyta 2012 03 07].
41. Sylvester, Thomas K.. *The case against sperm donor anonymity*. Yale Law School.
<http://donorsiblingregistry.com/legal.pdf>. [aplankyta 2012 03 20].

42. Streisand, Betsy. *Who 's Your Daddy?*. US News and World Report. 2006.
<http://health.usnews.com/usnews/health/articles/060213/13donor.htm>. [aplankyta 2012 03 03].
43. Stripeikienė, Janina. „Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema“. *Jurisprudencija*. 2003, t. 42(34).
44. Sauer, Julie L. Comment, Competing Interests and Gamete Donation: The Case for Anonymity. *Seton Hall university of Law Rev.*, 2009).
<http://law.shu.edu/Students/academics/journals/law-review/Issues/archives/upload/Sauer.pdf>. [aplankyta 2012 04 05].
45. Šalaševičiūtė, Rimantė, Evilė Žemaitytė. *Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje*. Kaunas: V3 studija, 2008.
46. Vaišvila, Alfonsas, Gediminas Mesonis. *Žmogaus teisės ir jų gintis*. Vilnius: LTA, 2000.
47. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.
48. Van Bueren, Geraldine. „Childrens‘ Access to Adoption Records- State Discretion or an
49. Enforceable International Right?“. *Modern Law Review*. Published by Blackwell Publishers: Limited 1995, 58:1, January.
50. Van Bueren, Geraldine. *The International Law On The Right of Child*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publisher, 1995.
51. Vonk, Machteld Johanna. *Children and their parents : A comparative study of the legal position of children*. Doctoral thesis, Utrecht University, 2007. <http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2007-1219-220809/>. [aplankyta 2012 03 06].
52. Warren S. D., Brandeis L. D. The Right to Privacy. *Harvard Law Review*. 1890, No. 5.
http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/articles/privacy/Privacy_brand_warr2.html
[aplankyta 2012 05 15].
53. Wiles, Rose. Graham Crow. Sue Heath .Vikki Charles. *Anonymity and Confidentiality*. University of Southampton: 2006.
54. Willenbacher, Barbara. „Legal transfer of French traditions? German and Austrian initiatives to introduce anonymous birth“. *International journal of law, policy and the family*. 2004, vol. 18, no 3.

Teismų praktika:

1. EŽTT sprendimas 1988 m. kovo 24 d. byloje *Olsson v. Sweden*.
2. EŽTT sprendimas 1989 m. liepos 7 d. byloje *Gaskin v. United Kingdom*.
3. EŽTT sprendimas 1994 m. balandžio 6 d. byloje *M.B. v. United Kingdom*.
4. EŽTT sprendimas 1994 m. spalio 27 d. byloje *Kroon and others v. The Netherlands*.

5. EŽTT sprendimas 1996 m. rugpjūčio 7 d. byloje *Johansen v. Norway*.
6. EŽTT sprendimas 1999 spalio 19 d. byloje *Ibrahim Yildirim v. Austria*.
7. EŽTT sprendimas 2002 vasario 7 d. byloje *Mikulič v. Croatia*.
8. EŽTT sprendimas 2004 m. sausio 13 d. byloje *Haas v. The Netherlands*.
9. EŽTT sprendimas 2003 m. vasario 13 d. byloje *Odievre v. France*.
10. EŽTT sprendimas 2006 m. liepos 13 d. byloje *Jaggi v. Switzerland*.
11. EŽTT sprendimas 2007 m. gruodžio 20 d. byloje *Phinikaridou v. Cyprus*.
12. EŽTT sprendimas 2006 m. gegužės 30 d. byloje *Ebru v. Turkey*.
13. JAV byla: *Doe v. Sundquist*, 2S. W. 3d, Tennessee, 1999.

Interneto svetainės:

1. An Informatikon Resource For Sperm Donors, California Sperm bank,
<http://www.spermbank.com/newdonors/index.cfm?ID=5>, [aplankyta 2012 05 10].
2. Confidentiality.
<<http://prs.heacademy.ac.uk/projects/ethics/documents/confidentiality.pdf>>.[aplankyta 2010 04 09].
3. Etiniai „Už“ ir „Prieš“ dirbtinio (pagalbinio) apvaisinimo diskusijoje
<<http://bioetika.sam.lt/index.php?970061941>>.[aplankyta 2012 05 01].
4. Nevaisingumo gydymas ir dirbtinis apvaisinimas.
<http://seimos.sveikas.lt/lt/vaiku_sveikata/nevaisingumo_gydymas_ir_dirbtinis_apvaisinimas/>. [aplankyta 2012 03 29].
5. Parentlink, *Donor conception (telling your child)*,
<http://www.parentlink.act.gov.au/_data/assets/pdf_file/0005/33584/Donor_conception-telling_your_child_web.pdf>. [aplankyta 2012 03 06].
6. Resolution 428 (1970) containing a declaration on mass communication media and human rights. Parliamentary Assembly. Council of Europe,
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta70/eres428.htm>,
[aplankyta 2012 05 15].